

Názory na výchovu u vychovatelů dětského domova

Nicol Basovníková

Bakalářská práce
2024

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

Akademický rok: 2023/2024

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: Nicol Basovníková
Osobní číslo: H21601
Studijní program: B0111A190011 Sociální pedagogika
Forma studia: Kombinovaná
Téma práce: Názory na výchovu vychovatelů dětského domova

Zásady pro vypracování

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti institucionální péče, povolání vychovatelů a výchovy.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvalitativního výzkumu formou polokonstruovaných rozhovorů.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

- HALÍŘOVÁ, Martina a Adriana SYCHROVÁ, 2014. ed. Ústavní péče v resocializačním kontextu. Pardubice: Univerzita Pardubice. ISBN 9788073957568.
- HENDL, Jan, 2016. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál. ISBN 9788026209829.
- PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ, 2009. Pedagogický slovník. 6., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál. ISBN 9788073676476.
- ŠKOVIERA, Albín, 2022. Vychovatelství a výchova. Pardubice: Univerzita Pardubice. ISBN 978-80-7560-416-3.
- ŠKOVIERA, Albín, 2007. Dilemata náhradní výchovy: [teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech]. Praha: Portál. ISBN 9788073673185.

Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. Helena Skarupská, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **10. ledna 2024**
Termín odevzdání bakalářské práce: **26. dubna 2024**

Mgr. Libor Marek, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci – nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval(a) samostatně a použitou literaturu jsem citoval(a). V případě publikace výsledků budu uveden(a) jako spoluautor.

Ve Zlíně 19.04.2024

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

(1) Vysoká škola nevdělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny; k nahlášení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě

pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpirá-li autor takového díla vědět svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíží k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce se zabývá názory na výchovu u vychovatelů dětského domova. Teoretická část se pak zaměřuje na faktory, které vedly vychovatele k výběru této profese a samotnou výchovu. Dále pak objektem výchovy, a tím je dítě. V praktické části se pomocí polo-strukturovaných rozhovorů zabýváme samotnými názory na výchovu.

Klíčová slova: výchova, ústavní výchova, vychovatel, dítě, dětský domov

ABSTRACT

This bachelors thesis analyses opinions of social workers of upbringing kids in childrens homes. In theory we focus on the factors which are the main reasons that firstly led the social worker to choose this profession. It also looks into the object of upbringing, which is a child. In practice we focus on the opinions of upbringing kids with a help of semistructured interviews.

Keywords: upbringing, residential care, support worker, child, childrens home

Především bych chtěla velmi poděkovat vedoucí mé bakalářské práce PhDr. Heleně Skarupské, Ph.D. za odborné vedení, podporu, komunikaci, cenné rady, ochotu a vstřícnost.

Také bych chtěla velmi děkovat mým sestřím, kamarádům a blízkým za podporu, kterou mi poskytli po celou dobu mého studia.

A v neposlední řadě všem respondentům za jejich ochotu, příjemnou atmosféru a poskytnutí rozhovorů k mé práci. Velké díky také patří paní ředitelce a mým kolegům.

„Děti potřebují lásku, podporu a důvěru.“ – Maria Montessori

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	10
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 VÝCHOVA	12
1.1 VÝCHOVNÉ STRATEGIE	14
1.2 VÝCHOVNÉ STYLY.....	15
1.3 METODY VÝCHOVY	17
2 ÚSTAVNÍ VÝCHOVA	21
2.1 ŠKOLSKÁ ZAŘÍZENÍ PRO VÝKON OCHRANNÉ A ÚSTAVNÍ VÝCHOVY	22
2.1.1 Diagnostický ústav	23
2.1.2 Dětský domov se školou	23
2.1.3 Výchovný ústav.....	24
2.2 DĚTSKÝ DOMOV	24
2.2.1 Rodinná skupina.....	25
2.2.2 Hospitalismus	26
2.2.3 Dětský domov rodinného typu-pseudoiluze rodiny	26
2.3 DÍTĚ V INSTITUCIONÁLNÍ PÉČI.....	26
2.3.1 Přijetí dítěte do dětského domova	30
2.3.2 Den ve školském zařízení.....	31
3 OSOBNOST VYCHOVATELE V DĚTSKÉM DOMOVĚ	32
3.1 AUTORITA VYCHOVATELE.....	35
3.1.1 Typologie vychovatelů.....	35
3.1.2 Vychovatelské kompetence.....	36
II PRAKTICKÁ ČÁST	39
4 VÝZKUMNÁ ČÁST	40
4.1 VÝZKUMNÉ CÍLE	40
4.2 VÝZKUMNÝ SOUBOR	41
4.3 VÝZKUMNÉ TECHNIKY	42
5 ANALÝZA DAT V ZAKOTVENÉ TEORII.....	44
5.1.1 Sběr dat.....	44
5.1.2 Průběh rozhovoru	46
5.2 KATEGORIZACE	46
5.2.1 První kategorie-Vychovatel ano či ne	47
5.2.2 Druhá kategorie-Jak nepřijít o rozum	50
5.2.3 Třetí kategorie-Děti a výchova.....	52
5.2.4 Čtvrtá kategorie-Čím mladší, tím tvárnější.....	54
5.2.5 Pátá kategorie Dětský domov z pohledu legislativy	56

5.2.6	Šestá kategorie Celoživotní přítomnost vzdělávání a rozvoje	58
5.3	PARADIGMATICKÝ MODEL A JEHO POPIS	60
5.4	ZAKOTVENÁ TEORIE A JEJÍ POPIS	62
ZÁVĚR		67
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....		69
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....		72
SEZNAM OBRÁZKŮ		73
SEZNAM TABULEK.....		74
SEZNAM PŘÍLOH.....		75

ÚVOD

Naše bakalářská práce představuje názory vychovatelů na výchovu, kteří pracují v dětském domově a jsou tak v přímém kontaktu s dětmi, které se nachází v ústavní péči. Také se věnuje aspektům, které ovlivňují výchovu dětí v dětském domově.

Řádnou výchovu by měli primárně zabezpečovat rodiče dítěte, ovšem mnohdy nejsou rodiče schopni tuto výchovu zajistit a děti jsou jim odebrány. Následně pokud se nenajdou jiní pečovatelé, nebo způsob, jak jim zajistit náhradní péči, tak jim bývá nařízená ústavní výchova. Děti s ústavní výchovou jsou umístěny převážně v dětských domovech, pokud nemají žádné výrazné výchovné problémy. Při přijetí dítěte do dětského domova, se jeho nejbližší osobou stává vychovatel.

Profese vychovatele v dětském domově je velmi náročná, až by spoustu lidí řeklo, že je to spíše posláním, jako všechny pomáhající profese. Obecně jsou na vychovatele kladeny vysoké nároky, ať už v oblasti vzdělání, povahových vlastností či fyzické a psychické zdatnosti, často se opomíjí fakt, že jsou to také pouze lidi. Vychovatel zabezpečuje a dohlíží na to, aby byly dodržovány práva dítěte, respektovány jeho přání a zájmy. Také mu vytváří spolu s ostatními kolegy místo bezpečí. Vztah mezi vychovatelem a dítětem je velmi důležitý.

Teoretická část se skládá celkem ze tří kapitol-**Výchova, Ústavní výchova a Osobnost vychovatele**. První kapitola zdůrazňuje důležitost výchovy v životě dětí, ukazuje, s jakými výchovnými styly se můžeme setkat v dětských domovech a co je cílem správné výchovy. Druhá kapitola se věnuje ústavní výchově, kdy a v jakých případech vzniká, jaká je její funkce a v jakých zařízeních se vykonává. Třetí kapitola se zabývá osobností vychovatele, jeho ukotvením v zákoně, důležitostí vztahu mezi ním a dítětem, jeho činnostmi a kompetencemi, faktory, které jsou stěžejní při vykonávání této profese a přítomností prevence proti vyhoření. V České republice je v dětských domovech přes 4000 dětí.

Cílem teoretické části je zjištění názorů vychovatelů na výchovu dětí v dětských domovech.

Praktická část této bakalářské práce je sestavena z výzkumu, který se zaměřuje na vychovatele pracující v dětském domově. Výsledky získané z rozhovorů nám tak lépe pomáhají nahlédnout do problematiky.

Cílem naší bakalářské práce je zjistit, jaké jsou názory vychovatelů na výchovu dětí.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VÝCHOVA

Výchova je svou podstatou velmi složitý a dynamický proces, který se děje v průběhu celého života jedince a její počátky jsou již dávno v minulosti. Existuje několik různých definic od autorů, kteří pojímali výchovu z různých perspektiv a některé z těchto definic uvádí autorka Šafránková (2019) ve své knize:

1. *„Výchova je optimalizací člověka a jeho světa, uceleného, uvědomělého, aktivního a tvůrčího vztahu člověka (lidí) k světu, tj. k přírodě, společnosti i sobě samému. Nebo také: „...**výchova je** cílevědomé rozvíjení osobnosti (sociální skupiny), jejich vztahů k světu vnějšími i vnitřními faktory jejího utváření a sebeutváření.“* (Blížkovský, 1992, s. 23)
2. *Výchova je „proces záměrného působení na osobnost člověka s cílem dosáhnout pozitivních změn v jejich vývoji. Její účinnost je závislá na míře interiozace výchovných vlivů vychovávaným jedincem.“* (Průcha a kol., 1995, s. 25)
3. *Výchova je „cílevědomým a záměrným vytvářením a ovlivňováním podmínek umožňujících optimální vývoj každého jedince v souladu s individuálními dispozicemi a stimulačích jeho vlastní snahu stát se autentickou, vnitřně integrovanou a socializovanou osobností.“* (Pelikán, 1995, s. 36)

Všechny tyto definice poukazují na to, že cílem kvalitní a účinné výchovy je dosáhnout pozitivních změn ve vývoji jedinců, které vedou k jejich harmonickému rozvoji, úspěšnému začlenění do společnosti, schopnost navazovat kontakty, osvojování si sociálních rolí, přispívají k rozvoji společnosti, ale i k formování jedinců ve smyslu přizpůsobení se něčemu, nebo někomu. (Šafránková, 2019, s. 37)

Výchova je úzce propletena s péčí, ta může být neosobní a představovat pouze materiální zabezpečení dětí, jako je oděv, školní pomůcky, obuv, jídlo aj. a setkáváme se s ní celý život, kdežto výchova je celoživotní proces také, ovšem je často spojována především s dětstvím. Děti do ústavní péče nebývají umístěny pro absenci z některých výše uvedených faktorů, ale především z absence řádné výchovy. Pečovat o děti dokáže kdokoliv, ale řádně vychovávat již málokdo. (Škoviera, 2007, s. 23)

S výchovou úzce souvisí hodnoty, pro život nezbytné a důležité, jako jsou vzduch, voda, déšť a slunce, materiální hodnoty jsou zboží, výrobky, které kupujeme a v neposlední řadě jsou to hodnoty, které jsou individuální, kterých si vážíme, něco pro nás znamenají, formují

naši osobnost, ovlivňují výchovu a těmi jsou rodina, škola, kamarádi, zájmové kroužky, osobnostní vlastnosti a společenský status. Morální hodnoty jsou nejpodstatnějším a neúčinnějším způsobem výchovy, jež přispívají dětem k tomu, aby byly šťastné a spokojené. (Studentino, © 2015)

V současnosti se výchova dělí na intencionální a funkcionální, přičemž výchova intencionální je od slova intence neboli záměr, tudíž je to výchova záměrná, kdy vychovávající působí na dítě přímo, jinými slovy dítě řídí v jeho každodenním životě, říká mu, co může a nemůže dělat, řekněme, že směřuje a usměrňuje jeho chování. Kdežto funkcionální je chápáno jako prostředí, ve kterém se dítě pohybuje a vyrůstá. Prostor není však jenom to rodinné, ale například i školní, kdy se dítě chce přizpůsobit většině. Řekněme si, že prostředí často ovlivňuje jedince o mnoho víc než záměrné působení od rodičů, pedagogů a dalších osob zodpovědných za péči. (Bendl a kol., 2015, s. 90-92)

Výchova zastupuje velmi důležitou roli při formování osobnosti jedince a ovlivňuje jí mnoho různých vnějších i vnitřních faktorů. Vnější faktorem je primárně výchovné působení ze strany rodičů, prarodičů, pěstounů či jiných lidí, kteří poskytují dětem náhradní péči a tím, jak jedinec roste, tak se jeho sociální prostor rozšiřuje a jedinec tak přichází do kontaktu s dalšími lidmi, kteří ovlivňují, ať už záměrně či nezáměrně jejich výchovu a těmi mohou být učitelé, ostatní děti, pedagogové volného času a další. Do určité míry se můžou rozvinout a projevit také dědičné kvality, které mohou být pozitivní a jedinec tak dědí dobrou dědičnou výbavu, ale také negativní, které mohou mít špatný vliv na jeho vývoj a budoucí život, pokud se v jeho životě projeví. Dědičné kvality chápeme jako přenos většího množství znaků, nadání, předpokladů a dispozic od rodičů, jejich rodičů a dalších příbuzných. Tyto kvality nejsou pouze biologického charakteru, nýbrž mohou být výstupem vývoje předků v určitém kulturním a sociálním prostředí. Výchovu nejde změřit, ale její výsledky či efektivitu vidíme až po uplynutí nějakého času. (Šmelová, 2014, s. 12-13)

Každé dítě má právo na svobodný rozvoj, aby jeho přání, vyjadřování jeho názorů, potřeb bylo bráno vážně a s respektem. Při výchově dětí ale často dochází k manipulaci, při které si rodiče řeší své komplexy a chtějí děti formovat do své podoby, v takovém případě je třeba změnit úhel pohledu rodičů vůči svým dětem, vzájemnou komunikaci a interakci. Cílem výchovy je šťastné dítě, později dospělý, který žije v harmonickém vztahu s dospělými i staršími lidmi a společností. (Śliwerski, 2009, s. 156-157)

Ve výchově dětí se setkáváme primárně s působením záměrným a nezáměrným, přičemž působení záměrné zastupují převážně primární pečovatelé, nejčastěji rodiče, ale pokud

nemohou z různých důvodů o své děti pečovat a děti se dostanou do ústavní nebo jiné výchovy, tak se primárními pečovateli stávají vychovatelé, kteří dětem vytváří podmínky pro jejich správný rozvoj, regulují jejich chování, říkají jim, co mají a nemají dělat. Kdežto nezáměrné působení je chápáno jako prostředí, ve kterém se děti nachází, nejčastěji rodinné, také dětské domovy, školy, kroužky, všechny tyto prostředí ovlivňují děti a mnohdy má prostředí větší vliv na děti, než záměrné působení. (Dvořáček, 2015, s. 204)

Rodiče dětský domov nahradit nemůže a není to ani možné, přestože v dětském domově pracují vychovatelé, kteří jsou pro děti v ústavní péči primární osobou, tak si dítě nemá šanci vytvořit hlubokou citovou vazbu k tomuto člověku. Proto hlavním cílem výchovně vzdělávacího programu u dětí je důležité, aby děti získaly dovednosti, které jim umožní co možná nejlepší, nejhladší návrat a zařazení do společnosti a měly tak lepší vyhlídky pro jejich budoucí život. Mezi tyto dovednosti patří, aby si děti osvojily pracovní návyk, pečovaly o svoji domácnost, uměly si vyřídit záležitosti na úradech, zajistily si zdravotní péči, měly dobré komunikační schopnosti, a především odpoutaly pozornost od negativních věcí, jako jsou návykové látky, drogy a další patologické jevy. (Výchovně vzdělávací program- interní informace, DD Žichovec, 2013)

Výchova v dětských domovech je i přesto velmi složitá, specifická a náročná, je to hlavně z toho důvodu, že na jednu rodinnou skupinu náleží primárně dva vychovatelé, ale může to být i víc, kteří se střídají na směny, a pokud někdo z kolegů onemocní, tak pomáhají i na jiné rodinné skupině, tudíž se u dětí střídají, a tak nemají děti možnost navázat hlubší vztah s jedním z nich. Na rodinné skupině je cca 8 dětí a žádné z těchto dětí nevychovává pouze jeden vychovatel, s tím souvisí i to, že přístup vychovatelů není jednotný a každý z vychovatelů mnohdy pohlíží na výchovu odlišným způsobem (nfpodporit, ©2024).

1.1 Výchovné strategie

Při výchově dětí se využívají různé metody, techniky práce, prostředky, avšak poměrně důležitou roli hrají i výchovné strategie, které slouží k tomu, aby se zjistila podstata problému, schopnost najít řešení pro tento problém, kdy se tento problém odehrává (minulost, přítomnost a budoucnost), zvolení správného odborníka, který pomůže s vyřešením problému, zvolení vhodných prostředků, vztah mezi klientem a odborníkem a v neposlední řadě, kam tím budou směřovat. (Škoviera, 2022, s. 50)

Někteří autoři např. Sekera, J., 2008 a Gabura, P., 2008 uvádějí tři základní rozsáhlé strategické myšlenky, se kterými se můžeme setkat primárně při vykonávání pomáhajících profesí:

Psychoanalytické a psychodynamické strategie-Neschopnost dětí navazovat mezilidské vztahy pramení již z dětství, kdy u těchto dětí nedocházelo k naplňování psychických potřeb. V dětských domovech se vychovatelé stávají primárními pečovateli o raněné děti, kdy jejich úkolem je jim vytvořit bezpečí, snaha o pochopení jejich historie, zájem o jejich především psychické potřeby a následné naplnění těchto potřeb. (Škoviera, 2022, s. 51)

Kognitivně behaviorální strategie výchovy-Tyto strategie se zaměřují na chování dětí a jeho změnu, odstranění naučených návyků, symptomů a zmírnění úzkosti pomocí přímého učení, cvičení, podmiňování a formování. Cílem je neúčinné chování vyměnit za účinné chování. (Škoviera, 2022, s. 52)

Humanistické-experienciální-interakční strategie výchovy-Zaměřují se na to, aby sebe člověk přijímal pozitivně a uměl využít svůj potenciál. Pomoci mu k tomu můžou nové sociální zkušenosti, prožití intenzivně kladných emocionálních zážitků a spontánní vyjádření zážitků, které vedou ke změně chování a vnímání sebe. (Škoviera, 2022, s. 52)

Cílem těchto výchovných strategií je, aby děti z institucionální péče odcházely se schopnostmi navazovat mezilidské vztahy, uměly integrovat svůj vnitřní potenciál, nesly si co nejméně negativních zkušeností z jejich života před ústavní péčí a byly schopny se bez problému začlenit do společnosti.

1.2 Výchovné styly

Všechny děti se během svého života setkávají s několika styly výchovy od několika různých lidí, ať už jsou to rodiče, vychovatelé, starší a mladší sourozenci, kamarádi, učitelé, babičky a dědečci, strýcové a tety a další. Podstatnou roli při následování výchovných stylů hrají faktory, které je ovlivňují a těmito faktory mohou být věk, pohlaví, osobnostními předpoklady a limity (temperament a aktuální trend spojený s výchovou). Vychovávající by měli přihlížet k dítěti individuálně, jelikož u dětí s ADHD bychom měli volit jiné výchovné styly než u dětí, které mají například úzkosti. Velmi důležité jsou taky hranice, kterým by dítě mělo rozumět. (Šauerová, 2022, s. 37-38)

Autoritativní styl

Jinými slovy je velmi podobný demokratickému stylu výchovy. Při využívání tohoto stylu je důležité, aby děti měly jasně, srozumitelně dané hranice, které budou dodržovat, rodiče z nich nebudou ustupovat a volí metodu vysvětlování. Může se jednat se o činnosti v domácnosti, se kterými může dítě pomoci s ohledem na jeho věk a schopnosti, například pořádek ve svých věcech, pomoc při domácích pracích jako je zametání podlahy, vysávání, utírání nádobí atd. Důraz je kladen i na to, aby dítě dostávalo příležitosti k vlastní seberealizaci a mělo tak svobodu při některých činnostech, těmi mohou být výběr oděvů, barva obuvi, výběr výtvarných potřeb při kreativní činnosti a další. Zároveň se k dětem přistupuje s respektem a ohledem na jeho potřeby, zájmy a strasti. Vzájemná komunikace, kompromisy vedou k tomu, že se dítě nebojí projevit svůj názor, vyjádřit své přání, stížnosti s vědomím, že za jeho projev nebude trestán a nesouvisí to s tím, jestli ho má vychovávající rád či nikoliv. Naneštěstí dítě neprochází výchovou pouze doma, nýbrž se s ní setkává i ve školním prostředí, školce a je poměrně důležité, aby se výchovné metody v tomto prostředí shodovaly s těmi, které vyznávají primární pečovatelé, jen tomu tak vždy není, což nepřispívá ke správnému rozvoji a vývoji dítěte, jelikož se dítě přizpůsobí v tu chvíli podmínkám, ve kterých se zrovna nachází, aby nebylo zahanbené, nebo se mu někdo nesmál, v tuto chvíli dochází k tomu, že dítě může začít pochybovat o dosavadní výchově. (Šauerová, 2022, s. 38-39)

Autoritářský styl

Vychovávající je vůči dítěti v pozici autority, není zde prostor pro komunikaci, vysvětlování, domluvu a kompromisy. Od dítěte se očekává, že bude poslouchat na slovo, plnit příkazy, zadané instrukce a nebude odmlouvat. Z tohoto způsobu výchovy nemůže vyrůst nikdo jiný než dítě, které se bojí vyjádřit svůj názor, své potřeby, zájmy, jelikož k tomu nikdy doma nedostalo prostor, nebylo bráno vážně a značnou roli hrála i absence emocí, které jsou podle autoritářského vychovávajícího ukázkou slabosti. Toto všechno může vést k tomu, že je dítě agresivní, apatické, může propadat úzkostem, ke snížené sebedůvěře a neschopnosti se projevit ve společnosti. (Šauerová, 2022, s. 40)

Shovívavý styl

Neboli jinými slovy liberální výchova s pozitivním naladěním. Dítě vyrůstá v domácnosti, ve které nejsou nastavené žádné hranice nebo jsou v takové míře, že ani samo dítě neví, že by mělo nějaké dodržovat, vychovávající se zaměřují primárně na svobodu dítěte, jenže jim

nedochází, že takovým stylem výchovy dítěti spíše ubližují, dítě má mnohdy pocit, že o něj vychovávající neprojevují zájem a často samo vyžaduje spíše řád a hranice. Mnoho vychovávajících volí tento výchovný styl hlavně z důvodu, že pro dítě nemají dostatek času například z pracovního vytížení či nezájmu řešit problémy s dítětem. S tímto stylem se nesetkáme v ústavní výchově, jelikož dětský domov by bez řádu, hranic a pravidel nemohl fungovat. (Šauerová, 2022, s. 41-42)

V dětských domovech se můžeme setkat s podobnými výchovnými styly jako v rodinném prostředí, přesto se však v některých oblastech liší. Některé výchovné styly nelze v dětských domovech naplnit. V rámci výchovného působení vychovatelů je podstatné ustálené výchovné chování a přijetí všech dětí bez ohledu na jejich minulost, chování, poruchy a další aspekty. Vychovatel dochází do dětského domova za prací, řídí se předpisy, disponuje určitými kompetencemi, má určitou náplň práce, kolegy, nadřízené a má určené směny, kdežto rodina funguje více osobně a intimně. Vychovatelé se za svojí praxe setkávají s mnoha dětmi, se kterými nesdílí vzájemnou minulost a ve většině případů ani budoucnost. Pokud vychovatel poruší nějakou ze zásad, pravidel, může být z profese propuštěn, kdežto z rodičovské role to nelze. (Škoviera, 2022, s. 56)

1.3 Metody výchovy

Metoda neboli v překladu cesta, která nám pomáhá dosáhnout jistých cílů při výchově. Tato cesta je pro každého jedince různá, může jich být i více. Setkáváme se s odlišnými formami cest, metaforicky řečeno, můžou být trnité, plné překážek, do kopce, z kopce, klikaté, zatočené, přičemž podstatný je cíl. (Prokešová, 2013, s. 17)

S metodami výchovy se setkáváme v knížce *Vychovávám, vychováváš, vychováváme (dobře)?* od autorky Prokešové (2013) a popisuje je následovně:

1. Metody instruktivní:
 - Požadavku,
 - Vysvětlování.

Požadavek může představovat určité nároky na děti, které musí splnit, jinak jim hrozí trest ve formě zákazu osobního volna, televize aj. Naopak se s ním můžeme potkat v podobě vydírání, výhrůžek, varování a v neposlední řadě manipulace. Kdežto vysvětlování používáme v případě, kdy chceme zdůraznit důležitost, proč něco chceme dělat takto a ne odlišně. Tyto metody jsou významné při sociálním učení dítěte, kdy vzhlíží ke svým

pečovatelům, sourozencům, prarodičům a učí se mít přehled v tom, co je ještě akceptovatelné a za co bude odměňováno a naopak trestáno.

2. Metody citového působení

- metoda vyvolávání a tlumení citů,
- příkladu,
- přesvědčování.

Emoce jsou poměrně důležitou součástí výchovy dětí, neměly by se je bát projevovat, stydět se za ně a každé dítě je denně vystaveno situacím, kdy je projevuje a kdy naopak tlumí. Citové pouto mezi vychovávajícím a dětmi je významné, děti si raději nechají poradit, pomoci od lidí, kteří je mají rádi a budou tyto lidi následovat, v takových případech je metoda příkladu a přesvědčování nejefektivnější.

3. Metody řízení činnosti dětí a dospívajících pomocí

- režimu,
- cvičení,
- získávání,
- hodnocení,
- vytváření výchovných situací,
- pověřování jednotlivců i skupin určitými úkoly,
- vzryvu.

Tyto metody poskytují vychovávajícímu možnost působit na děti širokou škálou různých činností přispívajícím i k sociálnímu učení ve formě cvičení. Velmi významnou roli hraje metoda režimu, kdy paradoxně spíše děti touží po režimu, jelikož se cítí více v bezpečí a mají jakousi jistotu ve svých životech. Děti mají zažitě určité vzorce chování vychovávajících, jejich reakce na určité záležitosti, řekněme, že mají představu o tom, že pokud udělají něco špatně, tak většinou přijde trest a naopak, pokud udělají něco správně, tak odměna a jsou překvapeni, když je jejich reakce jiná než ta, na kterou jsou zvyklí, to je tzv. metoda vzryvu, kdy je v dítě naopak projevena důvěra a umožněno své pochybení napravit. (Prokešová, 2013, s. 16-17)

Nejde však ani zdaleka určit, která metoda je nejúčinnější a nejlepší, existuje jich celá řada a je třeba brát v úvahu, jak již bylo řečeno i výše, že každé dítě je individuální a je třeba k němu takhle přistupovat. (Prokešová, 2013, s. 16-17)

1.4 Složky výchovy

Se složkami výchovy se setkáváme již v dávné minulosti od Sparty, Athén přes komunistické složky výchovy až po přítomnost. *Jan Ámos Komenský uváděl dvě složky výchovy – náboženskou a mravní.* Vždy jsou zpětným obrazem určité společenské situace a mění se vývojem společnosti. Složky výchovy jsou rozděleny do určitých oblastí, které spolu úzce souvisejí a navzájem do sebe pronikají. V dětských domovech se nejčastěji setkáváme s tradičními složkami výchovy a těmi jsou: rozumová, pracovní, tělesná, mravní a estetická. Každá z těchto složek má svoji důležitou roli v životě dětí s cílem, aby z nich vyrostly všestranně rozvinuté bytosti. Vychovatelé mají tudíž v náplni práce, aby do týdenního programu zahrnuly všechny tyto složky, i přesto, že se některým složkám věnují více a jsou jim bližší, důraz by měl být kladen na všechny stejný. Rozumová výchova zahrnuje školní část, tj. opakování učiva, vypracování domácích úkolů, procvičování a poznávání pomocí mluvené výchovy. Pracovní výchova slouží dětem k tomu, aby si byly schopny udržovat pořádek ve svých věcech, zapojovaly se do každodenních činností, jako je zametání a vytírání podlahy, mytí nádobí, ale i práce v rámci zahrady a pomoc pracovníkovi, který se stará o údržbu zařízení, s cílem, aby si děti zkusily něco opravit, vyrobit. Tělesná výchova vede děti ke zdravému přístupu ke sportovním aktivitám, s cílem, aby efektivně a aktivně trávil volný čas. Děti mají možnost si vybrat zájmový kroužek dle jejich výběru a jsou v něm plně podporovány. V rámci areálu dětských domovů bývá často víceúčelové hřiště, dětské hřiště, pískoviště a v některých případech i plavecký bazén. Aktivní, efektivní a smysluplné trávení času pozitivně vede k výrazně nižší touze propadat nevhodnému chování, návykovým látkám a spojování se s rizikovými partami. Mravní výchova je tou nejdůležitější složkou, jejímž cílem je jednání dětí v souladu s normami a zásadami, které jsou uznávány ve společnosti. Jedním z příkladů dobré mravní výchovy je, že děti z dětských domovů s výchovnými problémy navštěvují pravidelně zámeckou zahradu a dožadují se u vychovatele rozchodu, ten jim vyjde vstříc s tím, že jim řekne, že se sejdou za hodinu na předem daném místě a projeví v nich důvěru, dopadne to tak, že se všichni v pořádku a včas sejdou na daném místě. (Škoviera, 2022, s. 75-77)

V současnosti se ale však setkáváme s názory, že je výchova nežádoucí a do popředí se dostávají tvrzení, že právě výchova potlačuje svobodu dítěte a jeho spontánní projev, že prostřednictvím výchovy podsouváme hodnoty, které vyznáváme, jiným, a právě dítě ví nejlíp, co potřebuje a je třeba to plně respektovat. (Škoviera, 2022, s. 100)

Cílem dětských domovů je připravit dítě primárně soběstačnosti, nezávislosti a schopnosti se začlenit do společnosti. Většina dětí po odchodu z dětského domova přeruší veškerý kontakt s vychovateli i dětským domovem samotným, mnohdy totiž odchází s představou jakési volnosti, že si konečně budou moci žít, tak jak oni chtějí a ústavní výchova jim v tom brání. Je to i tím, že není možné, aby navázali s vychovateli hlubší citovou vazbu a měli s nimi přirozený vztah, a tudíž nemají potřebu s nimi nadále udržovat kontakt, proto je hlavním úkolem dětského domova vychovat děti, tak, aby byly schopny se materiálně zabezpečit, byly zodpovědné vůči sobě i okolí, aspoň trošku si byly vědomy smyslu svých životů a byly psychicky odolné a nezávislé. (Prokešová, 2013, s. 21)

„Vychovávání je největší a nejtěžší problém, který je možno člověku naložit.“

Immanuel Kant

2 ÚSTAVNÍ VÝCHOVA

V případě, že rodiče důsledně a řádně nepečují o děti, které nedovršily plnoletosti, je ohrožena a narušena jejich výchova, a pokud rodiče nemohou z různých vážných důvodů výchovu zajistit, je navržena a realizována ústavní výchova. Také mohou nastat i případy, kdy je nevyhnutelné dětem zajistit bezodkladnou ochranu a péči, tudíž může soud nařídit, aby tyto děti byly předány do ústavní péče nebo jim péči zajistila jiná fyzická osoba. Nařízená ústavní výchova je tím nejkrajnějším řešením. Ukotvení ústavní výchovy najdeme v zákoně č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. (Halířová, 2014, s. 41–43)

Ústavní výchovu soud nařizuje nejdéle po dobu 3 let, lze ji opakovaně prodloužit, avšak nejdéle vždy na 3 roky, pokud u důvodů, které byly stěžejní při nařízení ústavní výchovy, nedošlo ke změně. V době, kdy soud rozhoduje o zrušení či prodloužení ústavní výchovy, dítě zůstává v zařízení, kam bylo umístěno. Nejčastěji je ústavní výchova nařízena do dovršení 18 let dítěte, ale jde i z důležitých důvodů prodloužit o 1 rok, a to do dovršení 19 let věku dítěte (Zákon č.89/2012 Sb., § 972).

Je důležité, aby při umístění dítěte do zařízení, které vykonává ústavní nebo ochrannou výchovu, bylo dbáno na jeho zájmy, blízkost bydliště rodičů či jiných rodinných příslušníků, a také byl brán zřetel na vyjádření pracovníků OSPODU. Soud, který nařizuje ústavní výchovu, pak ve svém rozhodnutí označí zařízení, do kterého má být dítě umístěno, tohle všechno nastává i v momentě, kdy je dítě přemístěno do jiného zařízení (Zákon č.89/2012 Sb., § 971).

Soud je také povinen jednou za šest měsíců případ dítěte přezkoumat, jestli nadále trvají důvody pro ústavní výchovu, nebo je možné dítěti zajistit náhradní rodinnou péči, a při tomto přezkoumání si soud vyžádá zprávy od příslušného orgánu OSPOD, a také dítě, pokud je schopno vyjádřit svůj názor, tak jej sdělí, soud také přizve rodiče, aby se vyjádřili (Zákon č.89/2012 Sb., § 971- § 975).

Biologická rodina je pro správný vývoj dítěte tím nejdůležitějším aspektem, avšak někdy dochází k situacím, kdy není možné, aby dítě bylo vychovááno v rodinném prostředí a dochází tak k odebrání dítěte do ústavní výchovy či jiné formy náhradní rodinné péče. V situaci, kdy je rodina schopna zabezpečit řádnou výchovu, dostatek citového zázemí, péči, ale chybí jim prostředky na živobytí, je stát schopen této rodině pomoci se zabezpečením

těchto prostředků, pokud není tato varianta možná, dítě je odebráno, ale stále je mezi dítětem a rodičem citová vazba a rodiče projevují zájem o dítě, je nutné v jejich kontaktu pokračovat a podporovat jej. Tuto úlohu jménem státu plní zejména soudy a OSPOD. Rodiče i jiní rodinní příslušníci mají právo dítě pravidelně v zařízení navštěvovat a pokud jim to situace umožní, mohou si dítě brát i na prázdniny či víkendy. Ústavní výchova je nařízení, které je bráno jako dočasné, a pokud se změní situace rodiny, či důvody pro které bylo dítě odebráno, může být okamžitě zrušena (Trnková, 2018, s. 127-130).

2.1 Školská zařízení pro výkon ochranné a ústavní výchovy

Ukotvení těchto zařízení v legislativě můžeme najít v zákoně č.109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

Cílem těchto zařízení je poskytovat péči nezletilým dětem, a to ve věku od 3 do 18 let, případně do věku 19 let, kdy soud rozhodne o prodloužení na základě důležitých důvodů, jako je vzdělání, zdravý vývoj a důsledná výchova. Pobývat v zařízení může po skončení výkonu ústavní nebo ochranné výchovy i mladý dospělý do věku 26 let, a to v případě, když se připravuje na budoucí povolání, tzn. studuje. V takovém případě se uzavírá smlouva mezi nezaopatřeným a zařízením, avšak nejpozději do 1 roku od ukončení ústavní výchovy (Zákon č.109/2002 Sb., §2).

Účelem těchto zařízení je poskytnout náhradní péči dětem, kterým je nařízená ústavní nebo ochranná výchova a dětem, kterým bylo nařízeno *předběžné opatření*¹. Také jim poskytnout podporu při sebe-rozvoji, budování sebedůvěry, také při rozvíjení jejich citové stránky a umožnit mu aktivní účast ve společnosti. Děti mají nárok na vzdělání a řádnou výchovu v návaznosti na mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách. Úzce také spolupracují s rodinami dětí, kdy jim poskytují pomoc při záležitostech týkajících se dětí, a dokonce i nácvik dovedností, které jsou nezbytné pro výchovu dětí. Cílem je zachovat rodinné vazby. Pro každé dítě je vytvořen individuální plán ochrany a každé zařízení spolupracuje s orgány sociálně-právní ochrany dětí, tzv. OSPOD (Zákon č.109/2002 Sb., §1).

V České republice máme celkem čtyři zařízení, která spadají do kompetence Ministerstva školství a vykonávají ústavní a ochrannou výchovu. Tato zařízení jsou ukotveny v zákoně č.

¹ Předběžné opatření je takové nařízení, jež řeší dočasně určité poměry, než je vydáno konečné rozhodnutí v té určité věci (zákon č.99/1963 Sb.; zákon č. 292/2013 Sb.).

109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, § 2 a těmito zařízeními jsou:

- diagnostický ústav,
- dětský domov se školou,
- výchovný ústav,
- dětský domov.

V těchto zařízeních pracují osoby zodpovědné za výchovu dětí, které mají nařízenou ústavní nebo uloženou ochrannou výchovu, ale také děti, kterým byla tato výchova nařízena předběžným opatřením. Těmto dětem je poskytováno plné zaopatření, tzn. strava, ubytování, oblečení a obuv, školní pomůcky, náklady na vzdělání, doprava, kapesné, zdravotní péče a další atributy spojené s péčí (Zákon č.109/2002 Sb., §2).

2.1.1 Diagnostický ústav

Diagnostické ústavy zpracovávají komplexní vyšetření dětí prostřednictvím psychologických a pedagogických postupů, jejíž výstupem je kompletní diagnostická zpráva, nebo tzv. individuální program rozvoje osobnosti. V této zprávě jsou pak uvedeny návrhy specifických výchovných a vzdělávacích potřeb, které jsou následně naplňovány v zařízeních, kde jsou děti umístěny. Jsou zde umísťovány děti na základě předběžného opatření, nebo rozsudku o nařízení ústavní či ochranné výchovy, a to po dobu nejdéle 8 týdnů. Cílem diagnostických ústavů je zjistit, jestli dítě trpí nějakou poruchou chování včetně její závažnosti a následně tak vybrat pro toto dítě vhodné zařízení (Trnková, 2018, s. 112-113).

2.1.2 Dětský domov se školou

Dětské domovy se školou přijímají děti a nezletilé matky s jejich dětmi, které mají nařízenou ústavní nebo ochrannou výchovu ve věku 6-15 let. Tyto děti trpí závažnými poruchami chování i děti, které mají duševní poruchy a vyžadují odbornou léčebnou péči. V areálu dětského domova se školou, jak už z názvu vyplývá, je i škola, do které děti dochází. Po ukončení pobytu jsou děti přemísťovány do výchovných ústavů (Trnková, 2018, s. 14).

2.1.3 Výchovný ústav

Do výchovného ústavu se umisťují děti se závažnými poruchami chování ve věku od 15 - ti let, avšak zde mohou být umístěny i děti od 12 - ti let a nezletilé matky i jejich děti, které pobývají ve výchovných skupinách (Sekera, 2009, s. 25). „*Výchovné ústavy jsou specializovaná zařízení pro tzv. ústavní a ochranné výchovy. Jejich skutečným a nikoli manifestovaným pedagogickým cílem by měla být reedukace mravně ohrožených dětí a mládeže. K tomu, aby tuto roli mohli plnit, nezbytně potřebují osobnostně vyzrálý personál...*“ (Sekera, 2002, s. 8).

2.2 Dětský domov

Do dětského domova jsou umisťovány nejčastěji děti s nařízenou ústavní výchovou, která se řídí zákonem č.109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, v tomto zákoně najdeme účel, působnost, poslání jednotlivých zařízení, dále pak práva a povinnosti dětí, pedagogů a osob, které jsou odpovědny za výchovu nezletilých, opatření ve výchově a ekonomické zabezpečení. Obsah a organizaci výchovně-vzdělávací činnosti, přijímání, umisťování, přemísťování, propouštění dětí a další, upřesňuje vyhláška. Dále zde mohou být umístěny děti s předběžným opatřením, k tomu dochází v případech, kdy se dítě ocitne bez náležité péče a jeho vývoj je vážně ohrožen, v těchto případech se jedná o okamžité opatření, které vydá příslušný soud. (Bendl, 2015, s. 142-143)

Dětský domov je školské zařízení, zajišťuje individuální péči a pečuje o děti dle jejich potřeb. Jeho hlavním cílem je plnit úkoly, kterými jsou výchovné, vzdělávací a sociální. Většinou jsou zde umisťovány děti, které nemají žádné výchovné problémy a dochází do škol, které se nachází mimo zařízení. Nezletilé matky s dětmi mohou být také umístěny do dětského domova (Zákon č.109/2002 Sb., §12).

Děti v dětském domově bývají nejčastěji umisťovány ze dvou hlavních důvodů, kdy na jedné straně si může dítě za umístění do ústavní péče samo, z důvodu přítomnosti výchovných problémů, na které rodiče nestačí nebo je neumí adekvátně řešit a na straně druhé, kdy rodiče ohrožují řádnou péči dítěte a cílem ústavní péče je jejich ochrana a pomoc. V obou případech se problémy dětí i rodičů prolínají a probíhají současně. Skupina dětí, která vyrůstá v dětském domově je velmi různorodá, jsou to děti různého věku, pohlaví, zdravé i zdravotně znevýhodněné, děti bez výchovných problémů, ale v poslední době jsou to děti spíše s výchovnými problémy, kdy do dětského domova přicházejí jako utvořené bytosti, se

kterými je velmi obtížné pracovat. Za některými dětmi pravidelně docházejí na návštěvy rodiče či rodinní příslušníci a pak jsou tu děti, které takové štěstí nemají, a jejich nejbližším člověkem jim bývá vychovatel. (Halířová, 2014, s. 36-37)

Předchůdci dětských domovů jsou sirotčince a útulky, které dříve zřizovaly charity a až později obce. Kolem první světové války se začalo mluvit o dětských domovech, kdy se začala budovat okresní síť těchto zařízení, a v roce 1949 došlo k přelomu v ústavní výchově a dětské domovy začaly mít viditelně lepší materiální a sociální zabezpečení. Cílem bylo socializovat dítě, odstranit nedostatky v sociálním a osobnostním vývoji dětí a zajistit jim pocit bezpečí, ochrany, jistoty a radostné dětství. (Sekera, 2009, s. 23)

Děti v dětském domově jsou zaopatřeny ve všech směrech, tzn., že mají zabezpečenou plnohodnotnou stravu, ubytování v čistém prostředí, náklady na dopravu do školy, kroužků, v některých případech i za rodiče, či jinými příbuznými, volnočasové aktivity, zdravotní péči + medikace, učební pomůcky, oblečení a obuv apod. Při opuštění zařízení z důvodu dosažení plnoletosti i dar, buď finanční, nebo věcný. Během jakýchkoliv prázdnin se mohou děti zúčastnit dětských táborů i pobytů v rámci zařízení. (Trnková, 2018, s. 117)

V dětském domově jsou děti zařazovány do rodinných skupin, v každém zařízení je možné zřídit minimálně 2 a maximálně 6 rodinných skupin po nejméně 6 dětech a maximálně 8, na jednu rodinnou skupinu jsou umísťovány primárně sourozenecké skupiny, pokud nejsou rozděleny z výchovných či jiných důvodů. Na jedné rodinné skupině se nachází děti různého věku, pohlaví a potřeb, ať už výchovných, vzdělávacích či zdravotních (Zákon č.109/2002 Sb., §4).

2.2.1 Rodinná skupina

Jedná se o základní organizační jednotku v dětském domově, kde, jak už jsem zmínila nahoře, jsou umístěny děti různého věku, pohlaví, individuálních potřeb, a pokud se jedná o sourozeneckou skupinu, tak jsou primárně umísťováni na jedné rodinné skupině. Bytová jednotka se velmi často podobá rodinné domácnosti, tzn., že se skládá z pokojů, kuchyně, obývací místnosti a koupelny. Děti bývají na pokojích po dvou až třech, většinou stejného pohlaví. Na rodinné skupině se střídají pedagogičtí pracovníci a noční vychovatelé, kdy s nimi společně vaří, připravují se na vyučování, pečují o prádlo, uklízí, čtou pohádky před spaním, povídají si. Cílem je se co nejvíce přiblížit rodinné domácnosti. (Trnková, 2018, s. 115-116)

2.2.2 Hospitalismus

Dříve byly dětské domovy spíše internátního typu s režimem, to znamená, že více dětí sdílelo jeden pokoj, na patře se nacházela pouze jedna koupelna pro všechny děti a malá nevyhovující kuchyňka. Většinu činností od jídla, úklidu, nákupů dělali pracovníci a děti se nezapojovaly téměř do ničeho, tzv. bylo o děti postarané se vším všudy. Děti měly režim, který udával, kdy budou jíst, kdy se budou koupat, kdy budou vstávat a další běžné činnosti měly řád. Pokud jsou však tyto děti nucené fungovat v takovém režimu po delší dobu, dochází k tzv. hospitalizačnímu syndromu, který může mít za následek to, že děti nejsou schopné samostatně a bez režimu fungovat v běžném životě. Proto se postupem času všechny dětské domovy přetransformovaly na dětské domovy rodinného typu, aby se tomuto syndromu předešlo (Svobodaucení, ©2023).

2.2.3 Dětský domov rodinného typu-pseudoiluze rodiny

Myšlenkou tohoto typu zařízení je, aby se fungování přiblížilo co nejvíce funkční rodině. Realita je ale taková, že děti přichází do dětského domova často z dysfunkčních rodin, a tak nemají reálnou zkušenost s tou funkční. Existuje několik aspektů rozlišnosti mezi rodinou a dětským domovem rodinného typu, které poukazují na to, že tahle myšlenka není reálná. Jedná se např. o to, že rodiče z rodin odchází do práce, kdežto vychovatelky přicházejí za prací „domů“ a jsou placeny za činnosti, které doma běžně provádějí bezplatně, dále pak je dítě součástí v rodině v dobrém i zlém a vydědění je pro ně noční můrou, v dětském domově se každé dítě stane „vyděděncem“ a jeho místo přebírá další dítě, důležitým aspektem je také důvěra, která je v rodině přirozená. V neposlední řadě je třeba zmínit, že rodina je většinou stabilní, tomu tak v zařízení není, jelikož může dojít k výměně personálu či organizačním změnám. Dětské domovy rodinného typu fungují na principu, že jsou děti rozděleny do rodinných skupin, na kterých se nachází několik pokojů, většinou po 2 dětech, jedna koupelna s více záchody, kuchyň s jídelnou, obývací místnost, chodba a v některých případech i balkon. (Halířová, 2014, s. 103, 104-105)

2.3 Dítě v institucionální péči

Institucionální péče plní hned několik funkcí, které jsou v životě dítěte více než potřeba a těmito funkcemi jsou: podpora, péče, resocializace, zdraví, omezení, izolace, represe, rekreace a hlavně výchova, které se vzájemně prolínají. (Sekerová, 2016, s. 29)

Příčiny pro umístění dětí do institucionální péče jsou různé, např. poruchy chování, absence výchovy či náležitě péče, nezáměr rodičů apod. Děti v dětských domovech bývají často různými způsoby handicapovány – sociálně, mentálně, smyslově, nebo fyzicky, to může mít za následek, že se mohou hůře adaptovat na různé změny. (Sekerová, 2016, s. 33, 34-35). Do zařízení se neumísťují děti, které jsou pod vlivem omamných látek, či dle lékařského vyšetření vyžadují odbornou péči, která by jim nemohla být poskytnuta v dětském domově. (Trnková, 2018, s. 117)

Dalšími důvody, které uvádí Cantwell (2005) a mohou být stěžejní při umístění dětí do institucionální péče, jsou:

- úmrtí rodičů nebo jednoho z rodičů,
- opuštění dítěte rodiči, často ihned po jeho narození,
- odebrání dítěte z důvodu ohrožení v rodinném prostředí – týrání, zneužívání a zanedbávání,
- krátkodobá nebo dlouhodobá neschopnost rodičů pečovat o dítě – například z důvodu nemoci či uvěznění, můžeme doplnit i chudobu rodiny apod.,
- dobrovolné umístění dítěte na žádost rodičů, respitní pobyty,
- zdravotní péče a speciální zdravotně-sociální služby pro postižené děti,
- nelegální vstup dítěte do země, děti – cizinci bez doprovodu,
- opuštění domova z vlastní vůle dítěte,
- delikvence dětí,
- neúmyslné odloučení od rodičů v případě přírodních katastrof a válečných konfliktů.

Příčin pro umístění dítěte do péče mimo rodinu ale existuje mnoho, poměrně častými jsou závažné finanční problémy, neadekvátní životní podmínky či úplná ztráta střechy nad hlavou, absence vzdělání, početí dítěte v nízkém věku rodičů a podobně. (Sychrová, 2014, s. 37)

Nejčastější příčiny umístění dítěte do ústavní výchovy jsou v poslední době výchovné problémy dětí, sociální zázemí rodičů a v neposlední řadě také problémy dětí ve škole. V České republice máme povinnou školní docházku na základní škole, tudíž všechny děti jsou povinny tuto docházku plnit, za plnění zodpovídají rodiče. Pokud ovšem rodiče nejsou schopni zajistit, aby děti pravidelně docházely do školy, plnily si školní povinnosti,

popřípadě jinou důležitou záležitost související s docházením do školy, soud tyto okolnosti shledá důvodnými pro umístění dítěte do ústavní péče. Jestliže je dokončení školní docházky jediným důvodem k umístění dítěte do ústavní péče, pak je ústavní výchova ve většině případů nařízena po dobu skončení školní docházky a poté se dítě vrací zpět do rodiny (Bezpečne.sokolov, ©2024).

V dětském domově jsou děti ve věku od 3 do 18-19 let, popřípadě do ukončení profesní přípravy, avšak nejvýše do 26 let. Děti předškolního věku docházejí do mateřských škol poblíž zařízení, děti s povinnou školní docházkou navštěvují základní školy či speciální školy také poblíž zařízení, pokud tomu není jinak. Při výběru středních škol nebo odborných učilišť je přihlíženo k jejich schopnostem, a pokud se škola nachází daleko od zařízení, není problém, aby dítě bylo na internátě. Děti, které se vydaly na cestu vysokých či vyšších odborných škol také mohou pobývat v zařízení, avšak přesné podmínky pobytu upravuje příslušná vyhláška. Důsledná příprava na vyučování je také nedílnou součástí dne dětí a bývá většinou po příchodu dětí ze školy. Děti jsou často zanedbané ve znalostech a nemají dostatečně osvojený návyk k učení, tudíž úloha vychovatele nejen v této oblasti není vůbec jednoduchá. Děti mnohdy přicházejí bez návyků, ať už hygienických, péči o sebe, udržování si pořádku ve věcech, docházení do školy, či úplně bez režimu a cílem zařízení je tyto nedostatky napravit, nebo je úplně vytvářet. (Bendl a kol, 2015, s. 143)

Právy a povinnostmi dětí v dětských domovech se zabývá Trnková (2018) a definovala je dle zákona a vyhlášek následovně:

Práva dětí

- právo na plné přímé zaopatření,
- právo na všestranný rozvoj svých schopností a dovedností,
- právo na respektování své lidské důstojnosti,
- právo na to být umístěný společně se svými sourozenci, pokud tomu nebrání závažné okolnosti ve vývoji a vztazích sourozenců,
- právo na vytváření podmínek pro dosažení vzdělání a pro přípravu na budoucí povolání v souladu se svými schopnostmi, nadáním a potřebami,
- právo na svobodu náboženství,

- v neposlední řadě právo udržovat kontakt s osobami odpovědnými za výchovu dítěte a osobních návštěv (jejich návštěva nemůže být v rámci opatření ve výchově zakázána),
- právo na vycházky a návštěvy, jakož i právo na podporu a pomoc po ukončení pobytu dítěte v zařízení.

Povinnosti dětí

- dodržovat stanovený pořádek a kázeň,
 - plnit pokyny a příkazy zaměstnanců zařízení,
 - šetrně zacházet se svěřenými věcmi a nepoškozovat cizí majetek,
 - dodržovat zásady slušného jednání s osobami, s nimiž přichází dítě do styku,
 - udržovat pořádek a čistotu,
 - dodržovat předpisy a pokyny k ochraně bezpečnosti a zdraví,
 - poskytnout na výzvu ředitele doklady o svých příjmech,
- předat do úschovy předměty ohrožující výchovu, zdraví a bezpečnost či se podrobit na výzvu ředitele vyšetření, zda nejsou ovlivněny alkoholem nebo jinou návykovou látkou.

Děti v dětských domovech mají také svá práva, ale i povinnosti, které upravuje zákon č.109/2022 Sb. Pokud dítě poruší, nebo pravidelně porušuje některou z těchto povinností, je mu uděleno záporné opatření ve výchově, které může mít různou podobu, např. snížení kapesného, zákaz osobního volna apod. Pokud je dítě snaživé, vykazuje dobré studijní výsledky, je mu uděleno naopak pozitivní opatření, které může mít také různou formu, např. finanční apod. (Trnková, 2018, s. 115-116)

Děti jsou těmi nejzranitelnějšími bytostmi v rodinném prostředí a nemají možnost se bránit nepříznivým vlivům v tomto prostředí, pokud k nim dochází. Děti mají své potřeby, zájmy a práva, které je třeba uspokojovat na prvním místě a dbát by na to měli všichni, kdo o děti pečují. Je přirozené a samozřejmé, že se potřeby a zájmy u dětí mění, jsou závislé na jejich věku, pohlaví, prostředí-školním, domácím, volno/časovým, zdravotním stavu a další. Pokud nedochází k uspokojení těchto potřeb, tak u dětí dochází k narušení jejich vývoje, kdy jsou nejvíce postiženi závažnostmi ohrožení menší děti. Biologické potřeby chápeme jako správnou a vyváženou stravu již od útlého věku dítěte, dostatek stimulů, které podněcují správný rozvoj organismu a čisté, klidné prostředí, všechny tyto potřeby jsou stavebním

můstkem pro ukojení sociálních a psychických potřeb. Při správném vývoji je třeba brát v úvahu dítě jako individuum, každé dítě má jiné vývojové tempo, zkušenosti, výbavu, a proto, aby dítě dobře a kvalitně vnímalo podněty kolem něj, je zapotřebí jeho nervový systém naladit na tyto podněty. Podněty by měly mít řád a systém. Je také důležité, aby si dítě uvědomovalo samo sebe, s voji důležitost v životě a smysl života s vědomím, že jeho budoucnost je otevřená a je jen na něm, jaká bude. Všechny tyto potřeby hrají velmi důležitou roli a jsou nutné při budování zdravého sebevědomí dítěte. (Štiková, Šenková, Belicová, 2020, s. 35-36)

2.3.1 Přijetí dítěte do dětského domova

Kdybychom se zeptali všech dětí, které vyrůstají, nebo vyrůstaly v dětském domově na jejich první den, odpovědi by se samozřejmě lišily. Záleží na spoustě faktorů, které v danou chvíli hrají svoji roli, ať už věk dítěte, pohlaví, situace v rodině či do zařízení přicházejí sourozenci společně, u kterých bychom mohli říct, že mají vstup do ústavní péče řekněme o něco jednodušší než jedinec sám. Některé z dětí by si dokonce svůj příchod ani nepamatovaly, buď to pro ně bylo natolik traumatizující, že to vytěsnily, nebo chtěly zkrátka zapomenout. U dětí nízkého věku dochází si k uvědomování si této životní změny až později, jsou přizpůsobivější a adaptace je u nich rychlejší. Existují i případy dětí, kdy příchod do dětského domova byl pro ně jakýmsi vysvobozením a rádi se do zařízení vrací i po letech. Příchod do dětského domova ale není jednoduchý pro žádné z dětí, je to velký zásah a změna v jejich životě, kterou je třeba přijmout. Často u těchto dětí dochází ke změně v chování, emoční stabilitě a může nastat opožděný vývoj, to všechno z důvodu nedostatku citové vazby a neuspokojování základních psychických potřeb, protože i přes všechnu péči vychovatelů, pedagogických pracovníků či jiných odborníků, není možné v dětském domově plně nahradit rodinné prostředí. (Šancedetem, © 2011-2024)

U příchodu dítěte do zařízení je přítomen ředitel zařízení společně i se sociální pracovníci, osobami odpovídajícími za výchovu dítěte a v neposlední řadě si dítě přebírá vychovatel, který dítě seznámí s vnitřním řádem, ostatními dětmi, vychovateli, režimem, ukáže mu pokoj, rodinnou skupinu a přihlásí dítě ke stravování. Je důležité, aby byly zkontrolovány dokumenty, ve kterých je uvedeno, jestli je dítě ve správném zařízení a jestli je dítě umístěno na základě nařízení ústavní výchovy, nebo předběžného opatření. Sociální pracovnice přebírá od OSPODU, či osoby, které odpovídá za výchovu dítěte zprávu o aktuálním zdravotním stavu dítěte, jeho rodný list, osobní list, kartičku pojišťovny, občanský průkaz, vysvědčení a zakládá mu jeho osobní složku. Sociální pracovník také odpovídá za přihlášení

dítěte do školy, školky a je v pravidelném kontaktu s OSPODEM. Následuje adaptační fáze u dítěte, která je individuální, avšak nejdůležitější v této fázi je dopřát dětem dostatečný prostor, čas a podporu. Jde o fázi, kdy se dítě přizpůsobuje podmínkám, požadavkům daného školského zařízení a osvojuje si konkrétní chování. Dle Suryňka je cílem adaptačního procesu to, aby si dítě našlo v zařízení své místo, vycházelo s vychovateli i ostatními dětmi (Štiková et al., 2020, s. 112-115).

2.3.2 Den ve školském zařízení

Režim a organizace v dětských domovech se mohou lišit, vychází z vnitřního řádu, ale je možné je změnit, slouží jako manuál, ale nikoliv jako striktně daná pravidla. Organizace dne se pojí s různými faktory, mohou to být například prázdniny, kdy bývá režim volnější, přes školní rok je naopak režim přísnější, liší se také víkendy. Některými kompetencemi disponují i noční vychovatelé, např. posunutí odchodu do postele. Jako názornou ukázkou si popíšeme jeden pracovní den v dětském domově rodinného typu. Ráno probíhá individuální buzení dětí, poté návštěva koupelny, chystání do školy/školky, úklid pokoje, následuje snídane, úklid kuchyně, odchod do školy/školky, po vyučování příchod ze školy, podání oběda, léků dětem, které užívají léky, příprava na vyučování, návštěva kroužků, osobní volno, odpolední svačina, příchod menších dětí ze školky, aktivity dle týdenního plánu, večere, úklidy, volná činnost dětí (Štiková et al., 2020, s. 104-105).

3 OSOBNOST VYCHOVATELE V DĚTSKÉM DOMOVĚ

Profese vychovatel je jedna z pomáhajících a jedná se o pedagogického zaměstnance, který je ukotvený v zákoně č.563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, který upravuje předpoklady pro výkon činnosti pedagogických pracovníků a jejich další vzdělání. Pedagogický pracovník je ten, kdo vykonává přímou výchovnou činnost ve školském zařízení pro výkon ústavní výchovy a má odbornou kvalifikaci z úspěšně ukončeného vysokoškolského vzdělání zaměřeného na speciální či sociální pedagogiku (Zákon č.563/2004 Sb., §2).

Pojem vychovatel má počátky již v Řecku a Římě, kdy tuhle funkci zastávali převážně otroci, kteří se starali o bezpečnost dětí, jejich hygienu, chování doma i na veřejnosti, stolování, oděv apod., byli s nimi celý den a mohli je i fyzicky usměrnit (Škoviera, 2022, s. 17).

Při vykonávání profese vychovatele v dětském domově je potřeba několik důležitých vlastností, které by měl každý vychovatel mít a těmi jsou vlídnost, ochota, empatie, hodně trpělivosti, láska a v poslední řadě také profesionalita a příslušné vzdělání. Každé dítě má svoji individualitu, a tudíž je třeba, aby vychovatel chápal jeho přání, potřeby, častokrát i jeho reakce a chování v určitých situacích a měl pro ně porozumění. Respekt a důvěra jsou taky velmi důležité ve vztahu mezi dítětem a vychovatelem. Vlastnost, která podporuje u dětí důvěru v lidi, kteří se o něj starají je dobrá schopnost jednat s nimi i s jinými pracovníky v zařízení. Klíčové je taktéž, aby vychovatel uměl ovládat své emoce, jednání a byl vyrovnaný (Štiková et al., 2020, s. 101).

Povolání vychovatele zahrnuje péči o děti, mladé dospělé a někdy i dospělé mimo školní prostředí. Jeho posláním je u dětí rozvíjet a vytvářet hodnoty, postoje a vlastnosti, které jsou přínosné pro ně i ostatní lidi, nýbrž společnost. Vychovatel je zodpovědný za zdravý, přirozený vývoj a bezpečí. Aby byla výchova úspěšná a účinná, je třeba, aby všechny klíčové faktory, které se na ni určitým způsobem podílejí, spolu kooperovaly a vzájemně se doplňovaly. Nositelem cíle a obsahu výchovy je právě vychovatel, který zastává důležitou a významnou roli v životě dětí (Bendl et al., 2015, s. 12–13).

Vychovatel v dětském domově zastupuje hned několik rolí, na jedné straně utírá dětem sople, na druhé straně zastupuje roli terapeuta a měl by nahradit rodiče, ovšem paradox je, že děti školního věku ani nechtějí a neočekávají, že by jim vychovatel rodiče nahradil. Je to

velmi složité a nepomáhají tomu ani požadavky, které jsou vysoké a jsou kladeny na vychovatele, obecně můžeme hovořit o šesti skupinách očekávání a představ jejich realizace, uvádí je autor Škoviera (2006) následovně:

- Samotný vychovatel. Kvalitní vychovatel chce realizovat svoje vize, svůj odborný potenciál. Nechce být jenom „převodovou pákou“ a naplňovat plány a pokyny jiných. Upřednostňuje spíše tvořivé jako mechanické činnosti.
- Vedení zařízení. Očekává, že bude flexibilně plnit jejich požadavky od sportu po ruční práce, od odvětví životního prostředí po sexuální výchovu, od vaření, uklízení a přání pro doprovod dítěte k lékaři a neposlední řadě, že budou děti v jeho skupině vzorové.
- Účetní. Chce vychovatele, který nebude mít úplnou vysokoškolskou kvalifikaci, protože je pak levnější pracovní síla.
- Děti v rodinné skupině. Chtějí vychovatele, který je zaujme, získá si je, bude jejich oporou a neohrožuje jejich pohodlí některými nároky. Adolescenti a děti školního věku, jak už bylo zmíněno nahoře, neočekávají a nechtějí, aby jim nahradil rodiče.
- Ostatní personál. Vychovatelé budou s dětmi použitelní pro všechno a časově flexibilní. Výchovná činnost je především spojená s úklidem a jsou pro ostatní pracovníky pouze málo využitá pracovní síla.
- Rodiče dítěte. Očekávání souvisí s mírou jejich akceptace umístění dítěte do ústavní výchovy. Zaujímají v sobě řadu postojů od apatie přes ochranářské postoje až po požadavky na vychovatele.

V návaznosti na tyto požadavky se neustále do popředí dostávají otázky, jaký by měl vychovatel tedy být, a hlavně kým by měl být vůči dětem. Základní ideou je změna myšlení vychovatele, přiblížení se více rodině a částečná transformace rodinných skupin, režimu a činností, jako je nákup potravin, vaření, praní a další nezbytnosti při vedení domácnosti, cílem by bylo, aby toto všechno zastávali vychovatelé a děti, ovšem praxe ukazuje, že tomu tak není, na skupinách se stále střídá několik vychovatelů, stravu připravují ve většině případů kuchařky, velký úklid provádí uklízečky (Škoviera, 2007, s. 62-63).

Nedílnou součástí profese vychovatele je i celoživotní vzdělávání, kdy zákon nařizuje povinnost dalšího vzdělávání, při kterém si doplňují, obnovují a udržují jeho dosažené kvalifikace. Cílem vychovatelů je, aby své svěřence vedli k celoživotnímu vzdělávání. Toto

vzdělávání může mít formu školení v různých školících střediscích a také samostudium. Jeho kvalitou by měla být také schopnost reagovat na měnící se podmínky a schopnost seberozvoje. (Bendl et al., 2015, s. 14-15)

U pedagogických pracovníků často dochází k syndromu vyhoření, je to důsledek toho, že se profese často negativně odráží do jeho psychického a zdravotního stavu. Pracovník je vystaven různým vlivům, které značně ovlivňují jeho život a ať chce, nebo ne, tak se výsledky těchto vlivů promítají do jeho osobního života. Samota může být důsledek toho, že je pracovník v neustálém kontaktu s lidmi a je zatěžován i jeho hlas. Také jsou pracovníci v kontaktu s nemocnými dětmi, tudíž je třeba, aby měli dobrou imunitu. Vykonávání pomáhající profese s sebou přináší i důsledky a při správné psychohygieně lze aspoň některým předcházet (Kraus, 2014, s. 202-203).

U lidí, kteří vykonávají pomáhající profese, by měly převládat spíše pozitivní vlastnosti a měli by umět ovládat vlastní temperament. Také jsou na tyto lidi kladeny značné nároky, co se týká osobnosti, z důvodu obtížnosti profese, odborné kvalifikace, komunikace s lidmi, schopnost vést jiné lidi apod., tudíž je důležitá vyrovnanost a psychická odolnost. Je důležité, aby pedagog znal své slabé a silné stránky a aby s nimi uměl pracovat a neomezovali jej ve výkonu profese. Pedagog by měl být schopen také použít vhodný výchovný styl při práci s dětmi. Demokratický styl je nejučinnější a vychází z toho, že se vychovatel a dítě vzájemně respektují. Dítě má prostor pro vyjádření svého názoru a v situaci, kdy se jeho názor liší, není trestáno. Autoritativní styl je nejméně žádoucí a vychází z toho, že dítě nemá nárok vlastně na vůbec nic a hlavní slovo má vychovatel. Pasivní jednání nastává v případě, kdy pedagog nezvládá svoji činnost, a děti si dělají, co chtějí, ale často to končí tím, že se děti domáhají systému a vedení. Při vyjádření kritiky mluví pedagog v první osobě, neponižuje, nejedná v afektu, je konkrétní a dítě má prostor pro vyjádření svého názoru. (Hájek et al., 2008, s. 132, 133, 134-135)

U vychovatele je velmi důležitá trpělivost, empatie, komunikační dovednosti, práce s počítačem, spolehlivost a přizpůsobivost. Všechny tyto dovednosti jsou velmi důležité při práci s dětmi, jelikož vychovatelé pracují s raněnými dětmi v jejich náhradním domově, s dětmi, které pochází z různých prostředí a nesou si s sebou různá životní břemena (Family-care, © 2018).

3.1 Autorita vychovatele

Autorita vychovatele je spojená z jeho osobnostních předpokladů a vlastností. V dětských domovech je poměrně důležitá, slouží k tomu, aby děti věděly, jaké jsou hranice, co si smějí a nesmí dovolit k vychovatelům, kdy je třeba je poslechnout a naopak, kdy je prostor pro diskusi. Autorita může být pozitivní a negativní, pozitivní chápeme tak, že děti přirozeně následují rozhodnutí, pokyny, postoje a řídí se jimi, naopak negativní je zneužívání moci, například příkazování, úkolování a bez možnosti diskuse z pozice autority. Děti mívají autoritu z nadřazených funkcí, jako může být ředitelka, zástupce a vyšší pracovní pozice, častokrát s nimi nediskutují a plní zadané pokyny. Autoritu ovlivňují různé faktory, kterými jsou věk, pohlaví, postavení v daném zařízení, oblíbenost a další. Vlastnosti, které ovlivňují jeho postavení, jsou jeho temperament, spravedlnost a charakter. Vychovatel, který disponuje určitými speciálními dovednostmi (hra na klavír, tanec, sport), zájmem o aktuální dění ve společnosti, dobrou fyzickou a psychickou kondicí, je u dětí oblíbený a všechny tyto faktory pozitivně ovlivňují jeho autoritu. (Škoviera, 2022, s. 71-73)

3.1.1 Typologie vychovatelů

V dětských domovech by měli mít stejné zastoupení muži i ženy různého věku, to přispívá pozitivně k sociálnímu učení a komunikačnímu tréninku dětí. Snaha o rozdělení vychovatelů je v povědomí již delší dobu. Tato rozdělení vychovatelů úzce souvisí s výchovnými styly, kterými se vychovatel řídí. (Škoviera, 2022, s. 66)

Autor Helus, Z. (2009) popisuje 4 základní rozdělení vychovatelů, dle vnímání sebe jako vychovatele:

1. Vychovatel chápe dítě jako materiál, který může formovat-Dítě je upořádováno a vychovatel si jej formuje do své představy, bez jeho přičinění. U dítěte se vytrácí jeho zvědavost, spontánnost a zájem o nové podněty.
2. Vychovatel chápe dítě jako ohrožení-V tomto případě dochází k absenci důvěry u dítěte a vychovatel jej bere jako hrozbu. Každá snaha i dobrý záměr dítěte je zavrhnutý, a tudíž u dítěte dochází k apatii, nemá důvod se dál snažit.
3. Vychovatel chápe dítě jako někoho, kdo může naplňovat jeho ambice-Na dítě jsou kladeny vysoké nároky, například ve škole, dítěti je doporučeno jít na gymnázium, ovšem i přes to, že bez vydřených hodin u učení k tomu nemá dispozice a na gymnáziu se trápí, to vede u dítěte k nespokojenosti.

4. Ochranařský vychovatel-tento typ vychovatele se zaměří na jedno dítě, které brání za všech okolností. To nemá pozitivní vliv na jeho projev, schopnost se postavit samo za sebe a hájit své názory, zájmy a potřeby ve společnosti.

Se všemi typy vychovatelů se můžeme setkat v institucionální péči, ovšem ani jeden vychovatel by si neměl na dítěti kompenzovat jeho ambice, využívat své postavení a stavět dítě do nevhodných situací. K dítěti by měl přistupovat individuálně, respektovat a klást důraz na jeho potřeby, zájmy, přání a práva. (Škoviera, 2022, s. 66-70)

3.1.2 Vychovatelské kompetence

Pojem kompetence neboli způsobilost datujeme od roku 1990, do té doby to fungovalo tak, že kdo disponoval určitou mocí, ten měl i kompetence spojené s rozhodováním. Kompetence se vážou ke konkrétním profesím, zatímco ale u některých profesí (učitel, zdravotník) je poměrně hodně zdrojů, které uvádějí, popisují kompetence, u vychovatelů tolik zdrojů nenajdeme. Profese vychovatele je velmi náročná a denně se setkává s novými, neočekávanými a obtížnými úlohami, které musí řešit. Rozlišujeme tři široké škály kompetencí vychovatelů-osobnostní, profesní a zodpovědnosti, měly by se navzájem prolínat a kooperovat spolu. V rámci osobnostních kompetencí nestačí být pouze správným člověkem, ale mít i vědomosti, které jsou následně využívány v praxi. Vychovatel v rámci směny přebírá za děti plnou zodpovědnost, tudíž by děti neměl nechávat bez dozoru, a to i v případech, kdy jim chce s dobrým úmyslem projevit důvěru. Důležitá je také vychovatelova schopnost reagovat na různé požadavky od kolegů, dětí, nadřízených a rodiny a schopnost komunikovat i s lidmi mimo dětský domov, jako je škola, kroužky. Jednou z jeho kompetencí je také se spolupodílet na dobrém klimatu v dětském domově, tzn. dobré vztahy mezi kolegy, mezi dětmi, mezi nadřízenými a pracovníky. (Škoviera, 2022, s. 58-62)

Činnosti vychovatelů

Náplň práce je u vychovatelů poměrně různorodá, každý den jsou vystavováni novým podnětům a záležitostem, které musejí vyhodnotit a následně řešit. Vychovatelé pracují na směny, většinou dvanáctihodinové a jejich činnost se dělí na přímou a nepřímou. V rámci nepřímé činnosti jsou přítomni na pracovištích a slouží jim k vypracovávání papírové dokumentace, účtování financí, práce na počítači, a pokud obdrží telefonát ze školy/školky, že je dítě nemocné, tak jej jde vyzvednout a volí další postup. Zatímco při vykonávání přímé činnosti přebírá vychovatel plnou zodpovědnost za děti, dohlíží na jejich výchovu a vzdělávání. V rámci rodinné skupiny se týdně zpracovávají s dětmi, které se na něm také

podílejí, týdenní plány a děti mají tak možnost vyjádřit své přání na činnosti a program, který by chtěly dělat, tyto plány visí na nástěnce. Jednou z dalších činností je provádět s dětmi sezení bytu, bývá obvykle jednou za měsíc, ale pokud nastane situace, kterou je zapotřebí řešit ihned, tak je i v tomto případě na místě, děti dostávají možnost pro sebehodnocení, stížnosti, nedostatky a také vychovatelé jim dávají zpětnou vazbu. Vychovatel pravidelně kontroluje elektronické žákovské knížky a dohlíží tak na prospěch dítěte, dochází na třídní schůzky a je v pravidelném kontaktu s vyučujícími. Podporuje a vytváří příležitosti pro kontakt s rodinou, umožňuje jim pravidelné návštěvy, telefonáty, a pokud mají rodiče zájem, můžou vychovatele doprovázet i na různé vyšetření, návštěvy odborníků a třídní schůzky. Jeden vychovatel má na starosti většinou 4 děti z jedné rodinné skupiny a je pro tyto děti většinou tou nejbližší osobou (Štiková et al., 2020, s. 101-102).

Zodpovědnosti pracovníka v dětském domově

Každodenní úloha vychovatele je různorodá, ale výsledek je vždy stejný – snaha pomoci, zlepšit životy mladistvým, o které se starají. **Poskytují psychickou podporu:** děti v ústavní výchově pochází z náročných prostředí a často utrpěly psychické trauma. Pracovník v ústavní výchově nabízí pečující a podporující prostředí, budují vztahy založené na důvěře, empatii a porozumění, poskytují psychickou podporu a aktivně naslouchají dětským obavám. Vyzdvihují pozitivní sebe-projev. **Zajišťují denní péči:** Pracovník v ústavní výchově se podílí na běžných denních činnostech, zahrnující osobní péči, příprava stravy a zajištění léků. Vytváří strukturované a bezpečné prostředí, a také zajišťují, aby dětské fyzické a emoční potřeby byly splněny a zároveň podporují jejich nezávislost a rozvoj životních dovedností. **Podporují vzdělání a rozvoj:** Děti v ústavní výchově mívají celkovou péči nebo speciální učící potřeby. Pracovníci v ústavní výchově spolupracují se školami a vzdělávacími odborníky pro vytvoření plánů pro dětskou péči a zaznamenávají jejich pokroky, poskytují školní podporu, vyzívají k začlenění se do mimoškolních aktivit a podněcují rozvoj životních dovedností pro zvýšení budoucích možností toho dítěte, vše za podpory a bezpečí. **Vytváří pozitivní vztahy:** Děti v ústavní péči prospívají z pozitivních vzorů, které je vedou k vytváření zdravých vztahů a děláni pozitivních voleb. Pracovníci vytváří pečující a zahrnující prostředí upřednostňující kolektivní práci, respekt a porozumění dalším dětem. Také úzce spolupracují s rodinami těch dětí, poskytují jim aktualizace, podporu a poradenství (safehandsrecruitment, © 2024).

Vztah vychovatele a dítěte

Vychovatel se po příchodu dítěte do dětského domova, stává jeho nejbližší osobou. Vychovatel představuje subjekt výchovy, jinými slovy aktivní zapojení do výchovného procesu a dítě je chápáno jako objekt, tj. aktivní příjemce. Na rodinné skupině je převážně osm dětí, které si rozdělí dva vychovatelé a stávají se pro děti tzv. kmenovými vychovateli. V praxi to znamená, že se svými svěřenci docházejí na různá vyšetření, k odborníkům, primárně sledují jejich výsledky ve škole/školce, zabezpečují dětem oděvy, obuv, školní pomůcky, docházejí na třídní schůzky, řeší s nimi různorodá témata, jsou tu pro ně, když je děti potřebují, zkrátka zastupují činnosti, které doma plní rodič. Tím, že spolu tráví nejvíce času, tak si většinou rozumí, vybudují si vzájemnou důvěru a dítě tak má pocit, že není samo. (Šafránková, 2019, s. 64-66)

„Porozumět výchově znamená porozumět vztahu mezi vychovatelem a dítětem.“

Zdeněk Matějček

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUMNÁ ČÁST

V naší práci se zaměřujeme na názory vychovatelů na výchovu u dětí v dětských domovech. Snažíme se ukázat jaké výchovné metody a formy se využívají při jejich výchově, zdali je možné děti v dětských domovech převychovat, jaké faktory ovlivňují samotnou výchovu a co vedlo vychovatele ke zvolení právě této pomáhající profese. Jelikož se jedná o velmi náročnou profesi, tak jakými způsoby vychovatelé předcházejí syndromu vyhoření, jestli je práce v dětském domově ovlivňuje i v jejich osobních životech a jaké školení volí pro svůj sebe-rozvoj.

Dále nás zajímá, jestli se liší pohled na výchovu mužů vychovatelů a žen vychovatelek, jaké vidí nedostatky v ústavní péči, co by změnili a jestli se ztotožňují s právním ukotvením vychovatele v legislativě.

V rámci bakalářské práce jsme uvedli výzkumný problém: Jaké jsou názory u vychovatelů na výchovu dětí, kteří pracují v dětském domově, jestli jsou naplněny všechny výchovné cíle, a jestli výchovné metody a formy užívané v dětském domově dostatečně připraví děti na budoucí život po opuštění zařízení.

4.1 Výzkumné cíle

Hlavním cílem výzkumu je zkoumat názory vychovatelů v dětském domově k různým aspektům výchovy, jejich pohled na ukotvení této profese v legislativě, co je vedlo k výběru této pomáhající profese a jak sami sebe vnímají jako vychovatele.

K naplnění hlavního cíle nám slouží dílčí cíle.

Dílčí cíle:

- Popsat konkrétní výchovné metody a formy preferované při práci s dětmi v dětském domově a proč.
- Identifikovat klíčové hodnoty, které ovlivňují rozhodování vychovatelů a do jaké míry se odrážejí do jejich přístupu k výchově.
- Zjistit vlastní zkušenosti vychovatelů s rozdílnými názory mezi vychovateli a jak tyto rozdíly ovlivňují pracovní prostředí.

VÝZKUMNÉ OTÁZKY

S hlavním výzkumným cílem úzce souvisí hlavní výzkumná otázka a ta je:

Jaký je názor u vychovatelů na výchovu dětí v dětském domově?

Dále jsme zvolili dílčí výzkumné otázky:

- **DVO 1:** Co vedlo vychovatele k výběru pomáhající profese a jak předcházejí syndromu vyhoření?
- **DVO 2:** Jaké výchovné metody a formy využívají vychovatelé při výchově dětí?
- **DVO 3:** Jakým způsobem se vychovatelé vzdělávají a sebe - rozvíjí?
- **DVO 4:** Jak moc se vychovatelé ztotožňují s právním ukotvením ústavní péče a jaké vidí její nedostatky?

4.2 Výzkumný soubor

Výzkumným souborem v této bakalářské práci jsou pracující vychovatelé v dětských domovech, kteří souhlasili s rozhovory, tudíž i participací v našem výzkumu. Způsob výběru je záměrný a pro výzkum bylo osloveno celkem 5 vychovatelů ze dvou dětských domovů ve Zlínském kraji. Výzkumný vzorek se skládal ze 4 žen a 1 muže ve věku 26-56 let. Praxe v dětském domově u těchto vychovatelů je odlišná a pohybuje se v rozmezí 2-30 let.

Podmínky respondentů:

- informovaný souhlas,
- praxe v dětském domově minimálně 2 roky
- věkové rozmezí 25-60 let

S vychovateli pracujícími v dětském domově jsem se seznámila v rámci své profese, v rámci dětských domovů se máme možnost účastnit různých akcí, kde máme možnost se seznámit i s kolegy z jiných zařízení, se kterými si vyměňujeme názory, pohledy a postřehy ohledně fungování jejich zařízení a samotné výchovy dětí. Tři vychovatelky, se kterými jsem vedla rozhovor, pracují v dětském domově přes 20 let, což je poměrně dlouhá doba. Během své profese se tak podílely na výchově mnoha dětí a mají radost, když se následně jejich svěřencům podařilo úspěšně zapojit do samostatného života. Záměrně jsem zvolila dva dětské domovy, abych zjistila, jak a v čem se liší jejich názory na výchovu dětí. Také jsem záměrně vybrala jednoho muže a 4 ženy různého věku, abych

získala pohled na výchovu z různých perspektiv. Pro realizaci rozhovorů byla zvolena společenská místnost v dětském domově. V rámci zachování osobních údajů jsou pozměněny jména respondentů.

Tabulka 1- Informace o respondentech

Respondent	Věk	Délka praxe	Vzdělání	Pohlaví
Eva R1	48	20	VŠ-titul Bc.	žena
Tomáš R2	26	2	SŠ-maturita, VŠ-aktuální	muž
Adéla R3	26	2	VŠ-titul Mgr.	žena
Nela R4	56	22	VŠ-titul Mgr.	žena
Lenka R5	50	20	VŠ-titul Bc.	žena

(Autor výzkumu 2024)

4.3 Výzkumné techniky

Pro výzkum v mé bakalářské práci jsem vybrala kvalitativní přístup a jednu z definic můžeme najít v knize *Kvalitativní výzkum* od autora Hendla (2023), kde ji uvádí významný metodolog Creswell (1998, s. 12) následovně: „Kvalitativní výzkum je proces hledání lidského porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách“. Kvalitativní výzkum může mít několik podob, kterými je možné získávat data a těmi jsou metoda pozorování, texty a dokumenty, audio-a videozáznamy a rozhovor, který je nejvyužívanější forma při sběru dat (Hendl, 2023, s. 48).

Pro základní design kvalitativního výzkumu jsem si vybrala strategii tzv. „zakotvené teorie“ (grounded theory). Zakotvená teorie je výzkumná metoda zabývající se generováním teorie, která je „založena“ na datech, které byly systematicky shromažďovány a analyzovány. Používá se k odhalování takových věcí, jako jsou sociální vztahy a chování skupin, známé jako sociální procesy. Byla vyvinuta v Kalifornii ve Spojených státech amerických

Glasserem a Strausem v roce 1967. Sběr dat a jejich analýza probíhají současně (bjm.com ©2023). Při tvorbě zakotvené teorie je třeba, aby výzkumník vstoupil do terénu a získával data, nejčastěji rozhovory, které potom přepisuje, to je tzv. transkripce a z dat získaných od respondentů následně dělá analýzu. (Hendl, 2023, s. 132)

5 ANALÝZA DAT V ZAKOTVENÉ TEORII

Pro analýzu dat v zakotvené teorii nám slouží kódování, které nám poskytuje lepší pohled na data a pomůže nám k tomu, abychom věděli, které data je důležité ještě získat do analýzy a jakými metodami je nezbytné udělat další sběr dat, Strauss a Corbinová uvádí tři základní druhy kódování- otevřené, axiální a selektivní, které se nemusí používat zvlášť, ale analýza vždy začíná otevřeným kódováním a uzavírá se selektivním kódováním. (Hendl, 2023, s. 255)

Máme tři základní fáze kódování:

1. **Otevřené kódování**-zahrnuje kódování řádek po řádku, kde jsou pojmy a klíčové fráze identifikovány, zvýrazněny a následně přesunuty do podkategorií a poté do kategorií.
2. **Axiální kódování**-v této fázi jsou identifikovány vztahy mezi kategoriemi a identifikovány spoje.
3. **Selektivní kódování**-zahrnuje identifikaci hlavní kategorie a metodické spojení s jinými kategoriemi. Vztahy musí být ověřeny a kategorie upřesněny. Kategorie jsou sjednoceny a je identifikována zakotvená teorie.

Pro přehlednost a srozumitelnost je vhodné, aby si výzkumník dělal poznámky, tyto poznámky nám pomůžou vysvětlit myšlenkové vzorce ve vztahu k analýze dat. Výsledná teorie je častokrát vytvářena sjednocením analytických poznámek (bjm, ©2023).

Cílem zakotvené teorie, který vychází ze strategie zakotvené teorie a uvádí ho autor Hendl (2023) ve své publikaci, je návrh teorie pro fenomény v určité situaci, na niž je zaměřena pozornost výzkumníka.

5.1.1 Sběr dat

Pro sběr dat je zvolena metoda kvalitativního výzkumu – polo-strukturované rozhovory. Kvalitativní výzkum má i s ostatními formami výzkumů své výhody a nevýhody. Mezi výhody této formy výzkumu patří, že výzkumník obdrží detailní popis, vzhled při zkoumání jednotlivce, skupiny, události, který získává v jejich běžném prostředí. Velkou výhodou jsou také přístupy, které nám pomáhají vytvářet nové teorie sledovaného fenoménu. Mezi nevýhody řadíme poměrně velkou časovou dotaci na sběr dat, jejich následnou analýzu a mnohdy bývají výsledky lehčeji ovlivněny samotným výzkumníkem a jeho přednostmi. (Hendl, 2023, s. 50-51)

Polo-strukturovaný rozhovor je dialog mezi dvěma osobami, kdy si výzkumník předem připraví nejlépe otevřené otázky, které je v průběhu rozhovoru možno rozšiřovat, upravovat dle tématu. Jako první by si měl výzkumník stanovit hlavní cíl výzkumu, který je ve shodě s výzkumnými otázkami, které se týkají daného tématu. Seznámení respondenta s tím, že data, které budou poskytovány pro výzkum, budou zcela anonymní a před začátkem rozhovoru podepíše souhlas s nahráváním na diktafon či telefon a další zařízení, které umožňují nahrávání. Pro výběr respondentů volit vhodné osoby, které nám poskytnou adekvátní odpovědi pro náš výzkum. Pro realizaci rozhovoru se dopředu domluvit s respondentem na místě. Před začátkem získávání dat může být nápomocné zkusit si jeden rozhovor nanečisto, třeba s kamarádem, sestrou apod. (akademicke-texty, © 2016).

V úvodu rozhovorů jsem se dotazovala respondentů na délku jejich praxe, počet dětí a jejich vliv na profesi vychovatele. Pak jsme se přesunuli k samotným otázkám, které se týkaly výzkumu. Otázky, které byly využity při rozhovorech, byly rozděleny do 4 oblastí a těmi jsou:

Osobnost vychovatele

- Co Vás vedlo k výběru této pomáhající profese?
- Jak sama sebe vnímáte jako vychovatelku?
- Jak předcházíte syndromu vyhoření?

Výchova

- Jaký je Váš názor na výchovu dětí v dětském domově?
- Myslíte si, že je možné a reálné využívat stejné výchovné metody a formy u dětí v dětském domově a u svých dětí?
- Jaké výchovné metody a formy využíváte při vykonávání Vaší profese?

Ústavní péče

- Do jaké míry se ztotožňujete právním ukotvením ústavní péče?
- Jaké vidíte nedostatky v ústavní péči?

Vzdělávání a rozvoj

- Jak často se vy sama účastníte školení a jak vnímáte jejich výstup?

- Jakou formou se sebe-rozvíjíte v oblasti své profese?

5.1.2 Průběh rozhovoru

Všechny rozhovory byly uskutečňovány v průběhu měsíce února 2024 na předem dohodnutém místě a tím byla společenská místnost v dětském domově. Celkem jsem požádala 7 osob, ovšem osob ochotných účasti na výzkumu bylo ve výsledku 5. Účastníci se na výzkumu podíleli dobrovolně a bez finanční či jiné odměny.

Délka jednoho rozhovoru byla průměrně 30 minut a při konání rozhovoru nebyl nikdo kromě mne a respondenta přítomen. Před samotným rozhovorem všichni respondenti podepsali písemný souhlas s účastí na tomto výzkumu a s nahráváním rozhovorů na diktafon. Všichni souhlasili a pro zachování jejich anonymity jim byly přiděleny označení R1, R2, R3, R4 a R5.

Jakmile byly nahrány všechny rozhovory, tak následovala jejich přesná transkripce. „*Transkripce se nazývá proces převodu mluveného projevu z interview nebo ze skupinové diskuse do písemné podoby. Jedná se časově o velmi náročnou proceduru. Pro podrobné vyhodnocení je však transkripce podmínkou. Je možné pak zdůrazňovat důležitá místa podtrháváním, opatřovat určitá místa komentářem na kraji stránky nebo vytvářet seznamy a srovnávat jednotlivá místa textu...*“ (Hendl, 2023, s. 216). Pak následovalo podrobné a opakované čtení textu. Dalším krokem byla samotná analýza přepsaných rozhovorů pomocí kódování. „*Kódováním se rozumí pokrytí dat směrem k jejich interpretaci, konceptualizaci a nové integraci.*“ (Hendl, 2023, s. 255). V zakotvené teorii se nejčastěji využívají tři druhy kódování a těmi jsou otevřené, axiální a selektivní, tyto druhy jsou podrobněji popsány výše, těmito druhy se řídíme i v tomto výzkumu. Komplexní přepisy rozhovorů v textu výzkumné části nepředkládáme, jelikož se jedná poměrně o obsáhlý soubor. Jedna ukázka přepsaného rozhovoru včetně kódování bude součástí příloh této bakalářské práce.

5.2 Kategorizace

V rámci první fáze analýzy bylo uděláno otevřené kódování, kdy byly rozhovory mnohokrát přečteny a zakódovány. Následně byly těmto kódům přiřazeny příslušné kategorie, které nejlépe vystihují získané souvislosti. Do deskripce jednotlivých kategorií byly přidány vyjádření samotných respondentů, kteří danou tematiku více dokreslují. Jednotlivým respondentům byla přiřazena zkratka a číslo pro lepší přehlednost, tedy R1, R2, R3, R4 a

R5, tyto zkratky znázorňují vychovatele, kteří jsou uvedeni v tabulce 1- Informace o respondentech.

Byly vytvořeny tyto kategorie:

- Vychovatel ano či ne
- Jak nepřijít o rozum
- Děti a výchova
- Čím mladší tím tvárnější
- Dětský domov z pohledu legislativy
- Celoživotní přítomnost vzdělávání a rozvoje

5.2.1 První kategorie-Vychovatel ano či ne

V této kategorii se zabýváme samotnou profesí vychovatele, jeho osobností, jaké faktory ho ovlivnily při výběru právě této pomáhající profese a jak sám sebe vnímá jako vychovatele z různých pohledů. A blíže se podíváme také na to, jestli je právě tato profese, ta jejich „vysněná“.

Tabulka 2 – Kódy přiřazené k první kategorii

Kategorie	Kódy
Vychovatel ano či ne	Volba povolání
	Vztah k dětem
	Povědomí
	Vlastnosti a povaha
	Pomoc a podpora

(Autor výzkumu 2024)

Profese vychovatele je jedna z pomáhajících, tudíž je mnohdy velmi náročná na psychiku a vyžaduje poměrně velkou časovou dotaci. Vychovatelé častokrát neznají pracovní dobu od do a jsou v nepřetržitém kontaktu s vedením i ostatními kolegy. Mnoho vychovatelů by se také shodlo, že je tahle profese spíše jakýmsi posláním, než běžnou prací a nemůže ji vykonávat kdokoli. Při volbě povolání vychovatele v dětském domově hrají roli různé faktory, které tuhle volbu mohou ovlivnit. Tři respondentky uvedly, že stěžejním u nich byla

práce s dětmi. „*Tak při výběru této profese mě zaujala hlavně práce s dětmi.*“ (R5) „*Tak hlavně práce s dětmi a hlavně teda s těma staršíma, nikdy mě nelákalo pracovat v mateřské školce.*“ (R1) „*Asi od mládí jsem pracovala s dětma. Ze začátku mě to sice táhlo do zdravotnictví, ale to byl asi omyl. Takže velmi rychle jsem pochopila, že chci zpátky asi se věnovat dětem, a to bych řekla, ty domovy mě nějakým způsobem oslovily, a přestože jsem si vyzkoušela i práci vychovatele jak ve školní družině, tak dokonce i ve školce, vždycky jsem se vrátila zpátky do domova.*“ (R4) Jedna respondentka uvedla, že se v dětském domově pohybovala již od mládí, díky její mamce, která tam pracuje. „*Dá se říct, že to pro mě bylo přirozené, jednoduché si zvolit tuhle profesi, už jsem ji tak nějak trochu znala, byla mi blízká, věděla jsem, jak to v takovém prostředí chodí.*“ (R3) Jedním z respondentů byl muž a pro něj byla stěžejní hlavně pedagogická oblast, ale bylo mu jedno v jakém zařízení. „*Mým původním jako záměrem nebylo úplně být vychovatelem v dětském domově, ale když jsem ukončil studium a začal jsem hledat práci, tak mi tahle možnost byla nabídnuta.*“ (R2)

Ze všech výpovědí respondentů vyplývá, že již v minulosti o dětském domově slyšeli, tudíž to pro ně nebylo tolik neznámé prostředí. Někteří si měli možnost vyzkoušet pracovat v dětském domově v rámci praxe na vysoké škole, jiní v době covidu, kdy vypomáhali vychovatelům v přípravě dětí na vyučování nebo také od svých rodinných příslušníků. Jedna respondentka uvedla, že práce v dětském domově pro ni byla sebenaplněním. „*Takže skutečně dětičky mě oslovily velmi brzo a můj sen byl vždycky asi pracovat v nějaké pomáhající profesi.*“ (R4) Další respondentka uvedla, že měla povědomí o této profesi již od mala, jelikož její mamka v dětském domově pracuje již několik desítek let. „*Už jako malá jsem se pohybovala v dětském domově, díky mé mamce, která tam do teď pracuje.*“ (R3) V rámci praxe měl možnost nahlédnout do zařízení respondent, kterým je muž, a to ho oslovilo natolik, že souhlasil s nástupem do zaměstnání. „*Tak právě k tomu vlastně se mi ozvali, že mají o mě zájem, došel jsem na pracovní pohovor a vlastně hned mě přijali. O měsíc později jsem už nastupoval do práce.*“ (R2) Když člověk pracuje v pomáhajících profesích, tak jejich známými jsou často lidé, kteří se v této oblasti také pohybují a mají tak přehled o volných místech. Díky tomu se do dětského domova dostala i jedna z respondentek. „*A když jsem dostala nabídku přijmout tady tuto práci, která samozřejmě souvisela ještě se vzděláním ještě doděláním si, tak jsem byla ráda.*“ (R5) Další respondentka uvádí, že jí poměrně baví příprava s dětmi na vyučování, to jí vedlo ovšem k myšlence o změně povolání. „*Uvažovala jsem taky jeden čas, že bych chtěla třeba učit, ale pak to nějak sklouzlo k této profesi.*“ (R1)

Na vychovatele obecně jsou kladeny velmi vysoké nároky, ať už se týkají čehokoliv. Můžeme se dočíst, že by měl mít převážně pozitivní vlastnosti. Pro děti se po jejich příchodu do zařízení stává tou nejbližší osobou, ale stále je důležité, aby si byli vychovatelé vědomi toho, že nemohou dětem nahradit rodiče. Proto nás zajímá, jak se tito vychovatelé vnímají svými očima. „*Když jsem nastupovala na tuto pozici, říkala jsem si, že mou výhodou by mohlo být to, že jsem mladá. Postupem času jsem ale začala vnímat, že toho děti kolikrát zneužívají, a to pro mě bylo varováním. Nyní se vnímám jako chápavá, empatická, pečlivá a spravedlivá.*“ (R3) „*No tak jsem si velmi vědoma velkého nedostatku, že jsem jako v některých věcech příliš benevolentní a taková až příliš kamarádká, ale já se tak třeba projevuji aj doma no, není to tak, že bych v práci přepla a byla jiná. Hlavní je důvěra mezi mnou a dětmi.*“ (R1) „*Aha. „Jak vnímám sebe?“ Asi jako naslouchající, pomáhající, dávající, vychovávající, no a asi všechno co k tomu patří.*“ (R4) „*Tak vzhledem, k mé více než 20ti leté praxi, již беру sebe sama jako osobnost trošku s nadhledem.*“ (R5) „*Já sám sebe vnímám jako vhodnou osobu pro práci s dětmi a kor právě pro práci vychovatele v dětském domově.*“ (R2)

Děti do dětských domovů často přicházejí z nepodnětného prostředí, mnohdy si procházejí zneužíváním, násilím či úplným nezájmem ze strany rodičů a dalšími důvody, pro které bývají odebrány. Proto je třeba se těmto dětem plně věnovat, podporovat je, ukázat jim i světlou stránku jejich života, ukázat jim nový směr a něco jim i předat do budoucího života. Jedna z respondentek uvedla „*Bylo to i za vidinou pomáhat dětem, které to v životě neměly jednoduché, něco jim předat.*“ (R3) „*A taky mě baví ta komunikace s těmi dětmi. Takovéto, že přijdou, svěří se, já jim poradím a podpořím, a to mě jako tak naplňuje.*“ (R1) Je důležité, aby tyto děti věděly, že nejsou v životě samy.

5.2.2 Druhá kategorie-Jak nepřijít o rozum

Tato kategorie znázorňuje fakt, že je práce vychovatele natolik různorodá a náročná, že je důležité, aby si i odpočinul, přišel na jiné myšlenky a byl stále v psychické pohodě. A především předcházet syndromu vyhoření.

Tabulka 3 – Kódy přiřazené ke druhé kategorii

Kategorie	Kódy
Jak nepřijít o rozum	Prevence syndromu vyhoření
	Rodina
	Aktivní odpočinek
	Kolegové

(Autor výzkumu 2024)

Profese vychovatele v dětském domově je náročná, především na psychické zdraví. V mnoha dílech od různých autorů se uvádí, že by měl být vychovatel velmi odolný, ovšem i přes to všechno je to jenom člověk a ne vždy to jde. V této profesi se často setkáváme s pojmem syndrom vyhoření neboli vyhasnutí. Je to duševní stav, který je popisován jako naprosté vyčerpání a může se projevat v různých rovinách, ať už psychických nebo fyzických. Příklad psychické je nechuť k práci, ztráta nadšení, agresivita, potíže se soustředěním a další. Proto je velmi důležitá prevence syndromu vyhoření a respondenti uvedli faktory, které jim osobně pomáhají takovému selhání předcházet. Jedním z nich je rodina, která má důležité zastoupení v životě každého z nás. „*Když cítím, že už je toho moc, tak mi hodně pomáhá rodina.*“ (R1) „*Mít osobu, která mě podporuje, která mě podrží.*“ (R3) „*Myslím si, že ta různorodost práce už sama předchází tomu nevyhořet, a že se stále v práci můžeme realizovat a posunovat a určitě je velice důležitá rodina, kamarádi.*“ (R5)

Velmi důležitým prvkem, který bojuje proti syndromu vyhoření je umět si odpočinout, vypnout hlavu, relaxace a pravidelně se hýbat, tedy sportovat. Každý z nás má možnost si vybrat činnosti, které ho baví, naplňují a kterým chce věnovat svůj čas. Pro někoho to může být četba knihy, pro dalšího výlet na kole, návštěva posilovny, nebo jen tak sedět v přírodě a poslouchat zvuky okolo. Většina respondentů se shodla, že jim pomáhá sport, aktivní odpočinek ve formě výletů, procházek a dovolená. „*Pro mě je to sport, chodím si ve volnu zacvičit a tam jednoduše vypustím veškeré myšlenky na práci.*“ (R3) „*Pro mě je to asi jednoduchá celkem záležitost, protože, když už cítím, že jsem hodně, dá se říct vyčerpaná,*

tak jdu a jdu opět pracovat s dětma, ale trošku jinou klientelou, takže ve sportu, který zároveň je trénuji, tak v tu chvíli se snažím dát jim trošičku ještě více, než obvykle, zapojit do toho i sebe samu a to mě svým způsobem léčí, nabíjí, abych zase mohla dál tuhle profesi dělat asi na plno.“ (R4) „Když cítím, že už je toho moc, tak mi hodně pomáhá rodina, výlety, prodloužený víkend nebo procházka do přírody.“ (R1) „Právě díky tomu je skvělá jednak naše pracovní doba, kdy sice pracujeme v dvanácti hodinových směnách, ale máme tím pádem i celkem dost volného času během týdne a tím pádem se můžeme věnovat i nějakým svým vlastním aktivitám, jako jsou například divadelní vystoupení, zajít si do kina, někam na výlet, tady v okolí Zlína je spousta krásných turistických míst, spousta krásných výletů kam se dá dostat a to je právě věc, kterou já osobně naplňuji psychohygienu.“ (R2)

Své poměrně důležité místo mají na pracovišti i vztahy mezi kolegy a nadřízenými. Kolegové by se měli navzájem podporovat, komunikovat spolu, radit se a pomáhat si. Zaměstnavatel by měl vytvořit pro své zaměstnance nesoutěživé prostředí na pracovišti, pokud tomu tak není, tak by měl přistoupit k určitým opatřením, kterými může být například snížení požadavků na zaměstnance. Tři z pěti respondentů uvedli, že spolupráce s kolegy je pro ně důležitým faktorem při vykonávání této profese. „Určitě je to také nebát se stát za svým názorem, ale také si nechat poradit s kolegy, mít pocit, že na to nejsem sama.“ (R3) „A hlavně je to kolektiv, ve kterém pracuji a možnost se obrátit na kolegy. Mít možnost s někým danou záležitost probrat, získat druhý pohled osoby a podporu, je k nezaplacení a jsem za to moc vděčná.“ (R6)

5.2.3 Třetí kategorie-Děti a výchova

V rámci této kategorie jsme se blíže věnovali názorům na výchovu u dětí v dětských domovech. Dále jsme zjistili, jaké faktory ovlivňují výchovu dětí a jestli je možné využívat stejné výchovné metody a formy jako u svých dětí.

Tabulka 4 – Kódy přiřazené ke třetí kategorii

Kategorie	Kódy
Děti a výchova	názory
	náročnost
	Počet vychovatelů
	podpora
	individualita
	režim

(Autor výzkumu 2024)

Výchova je celoživotní proces, který začíná od útlého věku dětí, kdy jsou vychovávajícími primárně rodiče a rodinné prostředí. Rodiče na dítě působí přímo a rodinné prostředí nepřímo. Ovšem dochází k situacím, kdy rodiče nejsou schopni výchovu zabezpečit, dítě se nachází ve špatném prostředí a přejímá si negativní návyky, v tuhle chvíli, pokud se nenajde vhodný pečovatel pro dítě, tak bývá dítě umístěno do ústavní péče. Jakmile se dostane do dětského domova, tak se stává jedním z mnoha a je na rodinné skupině s dalšími dětmi, které nezná a o které se vychovatel stará. Proto je výchova v dětském domově obtížná, vychovatel pečuje o více dětí, které jsou odlišné a v minulosti se s nimi nesetkal. „No, já mám z toho prostě takový pocit, že i když jsme dětský domov rodinného typu, je tam snaha se co nejvíc přiblížit té rodině, ale prostě pořád je to takové institucionální, ale zároveň si uvědomuju, že to prostě jinak nejde, aby to fungovalo ten provoz.“ (R1) „Nikdy to nebude takové jako kdyby bylo dítě v rodině. Problémem je, že mnohdy děti nevychováme jen my vychovatelé, ale také jejich rodiče přes mobilní telefon a s tím my nic neuděláme.“ (R3) „Já bych to viděl takhle, ta výchova je obtížná.“ (R2) Další z respondentů pracuje v dětském domově přes 20 let, a tudíž je schopen porovnat výchovu před několika lety a její rozdíly v dnešní době. „Jak už jsem řekla, ta výchova je daleko náročnější, než tomu bylo dřív. Děti sem přichází se složitou rodinnou historií, daleko víc potřebují péče, daleko víc potřebují mít někoho pro sebe, protože na mnohých je znát deprivace, to znamená, že jim hlavně chybí nějaký ten cit

blízké osoby, samozřejmě si tady nehrajeme na nějaké zástupce rodičů, rodiče jim nikdy nahradit nemůžeme.“ (R4) Příprava na budoucí život po odchodu z dětského domova je také cílem úspěšné výchovy. *„Tak myslím si, že je důležité si uvědomit, že je důležité nechtít dítě převychovávat, ale vlastně dopomoci mu nalézt tu cestu, směřovat je k určitému cíli a co je nejdůležitější je vlastně zvládnout život jako takový.*“ (R5) Ve výchově dětí v dětských domovech se můžeme setkat také s nevýhodami, v běžné rodině jsou to rodiče, kteří nastavují dětem hranice a pravidla, a pokud děti tyto pravidla poruší, tak jim rodiče udělí vhodný trest, nebo volí domluvu, v dětském domově tomu tak není, vychovatelé jsou limitováni určitými předpisy, kterými se musí řídit. *„Pokud je ale dítě problémové, máme omezené možnosti, jak dítě potrestat, tak aby si uvědomilo, že udělalo něco špatného a ten trest byl adekvátní činu. Nemůžeme dítěti například zabavit jeho osobní telefon.*“ (R3) *„Také nemáme na děti žádné páky, jenom výchovné opatření a ty nemůžeme v jednom měsíci opakovat vícekrát, i když by to bylo na místě.*“ (R1) *Jako vychovatel jsem pořád limitována určitými předpisy, které musím dodržet a nemůžu si dovolit to udělat jinak, kdežto doma člověk použije zdravý selské rozum, a tak jak uzná za vhodné v té situaci, tak to dítě vlastně potrestá, nebo odmění.*“ (R1)

V dětském domově bývají nejčastěji tři rodinné skupiny, ve kterých je umístěno převážně 8 dětí různého pohlaví, věku a v některých případech sourozenecké skupiny. Na jednu rodinnou skupinu přísluší 2 až 3 denní vychovatelé a na celé zařízení pak 2 noční vychovatelé. Vychovatelé docházejí do zaměstnání dle rozvržených služeb a vykonávají přímou a nepřímou činnost. U dětí se tak pravidelně střídají, to téměř všichni respondenti uvedli jako problém. *„Dítě nemá možnost si vytvořit citové pouto k jedné osobě, jelikož se častí střídáme. Musí chápat autoritu a ten vztah být na bázi vychovatel a dítě. Mnohdy u dětí chybí tzv. mužská ruka. Každý vychovatel vychovává na své službě trochu jinak.*“ (R3) *„A je tam jedna komplikace, kterou já tam vidím, a to je v tom, že nás tam víceméně je jakoby na ty děti moc, mám až takovej pocit někdy, protože jsme tam vlastně na jednu rodinnou skupinu jsme vždycky tři vychovatelé, kteří se během týdne střídají, každý z nás vychovatelů má v té skupině potom konkrétně na starost dvě až tři děti, o které se přímo on stará, zařizuje jim doktory, zařizuje jim oblečení jim kupuje, kroužky sjednává, na školní schůzky chodí a takové věci, a tam je právě jako nebezpečné podle mě to, že to dítě v té rodině furt má jednoho tatínka, jednu maminku a vidává je každý den a buduje si tam smysluplný vztah, zatímco u nás, nás vidávají dvakrát až čtyřikrát týdně, nějaký vztah si taky budují, ale není to úplně ta rodina, kterou by mohli mít, pro nás je to v konečném důsledku jenom práce.*“ (R2)

Při výchově dětí je důležité dbát na jejich individualitu, respektovat jejich přání, zájmy a hájit jejich práva. Vychovatelé by jim měli také zabezpečit, aby se děti v dětském domově cítili bezpečně a podporovány. „*Snažíme se ale dětem dávat lásku, pomoc, modelovat jim rodinné prostředí. Děti jsou učeny a vedeny ke každodenním činnostem běžného života, musíme se ale řídit určitými pravidly.*“ (R3) „*Ale spíše to dítě vést k tomu, aby po odchodu z dětského domova bylo schopné se zařadit do společnosti, udržet si práci, založit rodinu a fungovat. To se ovšem mnohým dětem nedaří.*“ (R1) „*Snažíme se jim asi těm dětem, aby pochopily svou minulost, aby tu minulost v sobě nějakým způsobem uzavřeli a aby se mohli dívat do budoucnosti, takže bych řekla, že je hodně důležité umět pochopit, jak se dítě cítí a snažit se mu nějakým způsobem porozumět a popřípadě pomoci.*“ (R4) „*Musí tam být určitá důvěra, motivace a tolerance u každé osobnosti.*“ (R5)

Dětský domov je jedním z režimových zařízení. Život dětí je spíše přizpůsoben provozním a organizačním potřebám zařízení, než aby se primárně dbalo na potřeby dětí. Ačkoliv jsou dětské domovy rodinného typu, tak k rodinnému prostředí to má poměrně daleko. Ovšem je vůbec možné, aby dětský domov fungoval jako rodina, když se na jedné rodinné skupině nachází několik různých dětí a vychovatel je v práci na určitý čas a následně předává službu nočnímu vychovateli, proto je na místě určitý režim, který je předem stanovený pro všechny děti. „*Je to běh na dlouhou trať, protože ty děti samozřejmě z počátku cítí velkou nedůvěru, nedůvěru v systém samotný a protože ať chceme nebo ne, jsme režimovým zařízením.*“ (R4) „*U velkých dětí v pubertě, je to daleko náročnější, mnohdy přijdou z velmi nepodněného prostředí, z ulic, kde byly zvyklé dělat si, co chtějí, nerespektovaly pravidla ani autoritu. Mají svoji hlavu, hůře si zvykají na zavedený režim. Tam je to spíše o udržování určitých hranic.*“ (R3) Velmi důležité je, aby si děti byly vědomé nastavených hranic a dodržovaly pravidla, které dané zařízení má, protože pro některé děti je to dosud nepoznané. „*Je tam ta snaha to co nejvíc přiblížit té rodině, ale prostě pořád je to takové institucionální, ale zároveň si uvědomuju, že to prostě jinak nejde, aby to fungovalo ten provoz, takové to hodně režimové. Režimové opatření tady vždy budou, jelikož je to ústavní zařízení.*“ (R1)

5.2.4 Čtvrtá kategorie-Čím mladší, tím tvárnější

U této kategorie, jak už vyplývá z názvu, je stěžejní věk dítěte. Menší děti ještě nemají svoji hlavu, často vzhlíží ke starším, přejímají si jejich návyky, zkouší hranice a jsou schopné se učit novým věcem. Blíže se také budeme věnovat samotným metodám a formám výchovy a v jaké fázi života se z dítěte stává utvořená osobnost.

Tabulka 5– Kódy přiřazené ke čtvrté kategorii

Kategorie	Kódy
Čím mladší, tím tvárnější	Převýchova
	Soběstačnost
	Metody a formy

(Autor výzkumu 2024)

Příchod do dětského domova bývá náročný a těžký pro všechny děti. Je to velmi významná událost v jejich životě, která jim může doslova změnit život. U menších dětí je adaptace poněkud rychlejší, protože jsou přizpůsobivější a nemají schopnost ještě tuhle změnu vyhodnotit vlastními silami. Kdežto u dětí v pubertálním věku je to poněkud obtížnější, mnohdy jsou to již utvořené osobnosti, kdy se jen těžko něco mění, nebo utváří. Děti si totiž s sebou nesou dědičnou výbavu od své rodiny. „*Geneticky je dáno přes 70%, že si v sobě nese a na tu takzvanou převýchovu zbývá nějakých necelých 30%, což je samozřejmě v čím pozdějším věku přichází, tak tím menší šance na tu takzvanou převýchovu jsou, ale samozřejmě nesmíme to vzdávat.*“ (R4) „*Nejlépe to jde u malých dětí, ty jsou ještě tvárné, dají se spoustu věcem naučit. Ale bohužel někdy ani to není záruka úspěchu. Může se to zlomit především v pubertě a laicky bych řekla, že se začnou projevat geny.*“ (R3) Čím je mladší, tím ho dokážeme víc naučit a ovlivnit.“ (R2)

Mít rodinu, sourozence, kamarády a lidi, na které se může člověk kdykoliv obrátit, je velmi vzácné, do dětského domova se dostávají děti, které přišly o své rodiče, blízké, nemají sourozence, a tak jim nezbývá nic jiného než se spolehnout samy na sebe. Cílem dětského domova je, aby děti byly schopné co nejvíc normálního života, i přes nepřízeň života. „*Jak už jsem řekla, tak každé dítě, které je schopno zvládnout v takovém tom samostatném životě potom fungovat, založit si rodinu, udržet si práci, tak to je pro ně velká dřina na začátku a pokud to vydrží, tak je to obří úspěch.*“ (R4) „*Vést dítě k tomu, aby po odchodu z dětského domova bylo schopné se zařadit do společnosti, udržet si práci, založit si rodinu a fungovat.*“ (R1) „*Já jsem na to odpověděla již v první otázce u výchovy, že si myslím, že bychom je neměli převychovávat, ale pomoci jim najít tu cestu.*“ (R5) „*Snážíme se dětem naučit hodnotám, připravit je na budoucí život, motivovat je ke vzdělání, učíme je být zodpovědné za své činy.*“ (R3)

Když se blíže podíváme na to, s jakými formami a metodami respondenti v dětském domově pracují, většina se shodla na metodě vlastního příkladu. Tahle metoda je respondentům nejbližší a jsou si vědomi, že když budou dětem vlastním dobrým příkladem, tak to dětem předá mnohem více a mnohdy si touto cestou najdou děti ve vychovatelích své vzory. „*Třeba metoda dobrého příkladu, kdy se také zapojuji do běžných činností na zahradě, rodinné skupině a pracovat zároveň s dětmi.*“ (R1) *Já mám ráda skutečně metodu příkladem, at' už je to při pracovních činnostech, při vzdělávání, dejme tomu školní povinnosti atd, že je to pro mě asi nejpřirozenější a nejjednodušší.*“ (R4) „*Metoda příkladu tu také velmi ráda využívám při výchově dětí, snažím se být pro děti dobrým příkladem a věřím, že to má pozitivní účinky na ty děti. Určitě sem patří i pochvala. U malých dětí je to metoda cvičení a navykání, snažíme se je zavčas naučit pozdravit, a hlavně poprosit a poděkovat.*“ (R3) Další z respondentů uvedl: „*A ještě bych vzpomenula inscenační metody, kdy vlastně využíváme hraní určitých rolí, didaktické hry, kdy také vlastně můžeme působit na dítě, je tam přenášení toho příkladu a tak dál.*“ (R5) Děti v dětských domovech mají téměř vždy spíše negativní přístup k životu, nesouhlasí s nastavenými pravidly, nechtějí být v dětském domově a děti reagují na podněty spíše útočně. Proto je důležité, aby měli někoho, kdo jim pomůže se zklidnit a zvládat emoce, k tomu je využívána následovná metoda: „*Dále co já rád používám, je vlastně terapeutická metoda z dramaterapie, a to je metoda klidného útesu, ve které, když je dítě vůči mně nějakým způsobem agresivní a je to na verbální rovině nebo psychické rovině, tak je důležité, abych já jako zůstal klidným a nenechal se vtáhnout do té agrese, ale naopak ho vtáhnout tím svým klidem zpátky na tu mírnou hladinu, proto se tomu vlastně říká klidný útes, být pevný a klidný, je to náročná technika, ale vysoce efektivní.*“ (R2) Formy uvedl respondent následovně: „*Formu výchovy, tu rodinnou zastáváme jako náhradu za rodiče, ale v jiném prostředí. Formu výchovy mimoškolní podporujeme mimoškolní aktivity dětí, každé dítě by mělo mít nějaký zájmový kroužek, dle vlastního výběru, nejběžněji děti zaměřené na sport.*“ (R3)

5.2.5 Pátá kategorie Dětský domov z pohledu legislativy

V rámci této kategorie jsme blíže zkoumali názory vychovatelů na právní ukotvení ústavní péče a také jsme se zaměřili na nedostatky v ústavní péči z pohledu vychovatelů.

Tabulka 6 – Kódy přiřazené k páté kategorii

Kategorie	Kódy
Dětský domov z pohledu legislativy	Právní ukotvení
	Spolupráce s rodinou a OSPOD
	Nedokonalosti
	Sociální patologie

(Autor výzkumu 2024)

Zákon č.109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovná péče ve školských zařízeních, v tomto zákoně je ukotven dětský domov. V tomto zákoně najdeme vymezení a funkci dětského domova. Tento zákon neprošel v posledních letech téměř žádnou novelizací a to také souvisí s názory respondentů: „Protože samozřejmě náš zákon 109 platí pro nás pro všechny jak pro děti, pro rodiče, tak i pro nás vychovatele víceméně je v tom našem nejstěženějším zákoně je mnoho bych řekla nedokonalostí, je tam mnoho přežitků, které už neodpovídají současné době, několikrát byly tendence novelizovat dá se říct zákon.“ (R4) „Zákon o ústavní výchově nepodstupuje mnoho úprav a platí již přes 20 let. Nejsou tam zohledněny individuální potřeby dětí. Nejlepším příkladem jsou vycházky dětí, které nezohledňují nevyzrálou věk dětí, a tak se musíme řídit pouze dle věku.“ (R3)

Ne u všech dětí, které vyrůstají v ústavní péči, platí, že nemají rodinu. Existuje nespočet důvodů, pro které bývají děti umístovány do ústavní péče, ovšem pokud dochází k situaci, že rodiče jeví zájem o dítě, nejsou zbaveni rodičovských práv, tak jsou nadále s dětmi v kontaktu a jsou jejich zákonnými zástupci, tzn., že zastupují dítě právně. Téma rodiče je v ústavní péči velmi kontroverzní a setkáváme se zde s různými pohledy a názory na toto téma. Výpovědi respondentů se navzájem prolínaly. „Rodiče, to je další věc, děti jsou v ústavní péči z nějakých důvodů, rodiče selhali, ale přesto nám zasahují do výchovy dětí a tím narušují jejich správný vývoj. Podporuji kontakt s rodiči, ale nepřijde mi rozumné, aby zasahovali do výchovy dětí.“ (R1) „Pak jsou tu ale věci, jak už jsem dříve avizoval, se kterými se rozcházím, a to je třeba věc za každou cenu musíme udržet kontakt s rodiči, protože náš systém je prostě nastavený v tom, že dítě má prostě rodinu, i když se v té rodině něco nepovedlo a dítěti musela být nařízena ústavní výchova, tak tu rodinu má a my tu rodinu musíme respektovat, jakožto odborní pracovníci a musíme dělat víceméně všechno proto, aby byli v kontaktu, což se ne vždy vyplatí. Protože ti rodiče nabývají důsledku toho, že my

jsme jenom nějakí hlídači, co se o dítě starají, ale nemají je žádným způsobem vychovávat a oni sami se je snaží pořád vychovávat.“ (R2) „Dále práce s rodiči klientů je velmi stěžejní, jelikož ovlivňují i naše výchovné metody i naše výchovné výsledky dále.“ (R5) Orgán sociálně – právní ochrany dětí v posledních letech současně se soudem rozhoduje o umístění dětí do ústavní péče, tudíž pokud je dítě umístěno do dětského domova, tak příslušný sociální pracovník následně navazuje úzkou spolupráci s tímto zařízením. „Tak jak je důležité pravidelně komunikovat s OSPODEM, kdy vlastně musí nějaký ten více- úhelník, kdy jsou rodiče, pracovníci OSPODU, škola, že vlastně tohle všechno je důležité.“ (R5)

I v dětských domovech pracují vychovatelé, kteří jsou odlišní a na některé věci pohlíží jiným pohledem, jsou také věci, se kterými nesouhlasí. Dětské domovy jsou financovány ze státního rozpočtu, ale většina dětských domovů mají své sponzory, kteří je podporují v různých sférách. I přesto se setkáváme s názorem: *„Rozhodně nedostatky, zařadil bych tam nízký rozpočet na ty děti, jak už jsem vlastně mluvil před chvílkou, tak by se jednalo třeba o peníze na jejich ošacení, nebudu uvádět částku, ale není to úplně mnoho, kdy máme na celý rok.“ (R2) Rodina na prvním místě. „Také ty děti jsou umisťovány do ústavní péče velmi pozdě, já jsem za to, aby děti vyrůstaly v rodinném prostředí, ale mnohdy to tomu dítěti ubližuje a čím déle v takovém prostředí je, tím je menší šance na nápravu.“ (R1) „Děti do dětského domova chodí velmi pozdě. Ve smyslu, že se dlouho nechávají v rodinném prostředí, i když už dávno nefunguje a je pro dítě nebezpečné.“ (R3)*

Bohužel i v dětských domovech vyrůstají děti, které mají výchovné problémy a aktuálně mají tyto děti velké zastoupení. Většina těchto dětí má mnohdy již zkušenosti s návykovými látkami, v některých případech i drogami, s trestnou činností i s dalšími negativními jevy. *„Ve většině případů se k nám dostávají děti, v pubertálním období, to znamená od 13 let nahoru v horším případě okolo 16 let a více, kdy už dá se říct je u těch dětí ukončený vývoj osobnosti a potom už jde takzvaně o přežití.“ (R5) Pak jsou tu některé návyky ve stylu jejich chování a nějakých určitých jednání, kde se snažíme to taky hodně ovlivnit, ale já jsem po těch dvou letech práce v domově přesvědčený o tom, že geny neokecám, a to co měly za problémy jejich rodiče, tak k tomu inklinují pomalu i ty děti.“ (R3)*

5.2.6 Šestá kategorie Celoživotní přítomnost vzdělávání a rozvoje

Nedílnou součástí profese vychovatele je celoživotní vzdělávání, měl by mít povědomí o aktuálním dění v dětských domovech a schopnost reagovat na různé změny. Také se rozvíjet v různých oblastech této profese. To je stěžejní v této kategorii.

Tabulka 7- Kódy přiřazené k této kategorii

Kategorie	Kódy
Celoživotní přítomnost vzdělávání a rozvoje	Forma vzdělávání
	Praxe
	Literatura a internet

(Autor výzkumu 2024)

Pravidelné vzdělávání je podmínkou vykonávání profese vychovatele, které může mít mnoho podob. Vychovatelé navštěvují specializovaná střediska či se tato setkání uskutečňují přímo v dětském domově a popřípadě online formou. Počet většinou udává vedení daného zařízení. Respondenti uvádějí: „Školení je zpravidla 2x/rok, paní ředitelka vyžaduje, abychom alespoň jedno za ten půlrok absolvovali. Téma nedávného školení: Jak se chovat v krizových situacích ve školském zařízení?“ (R1) „Máme různé nabídky školení, kromě školení bezpečnosti a ochrany osobních údajů u nás v domově neprobíhají žádné jinak. Jinak jsme povinni jednou za půl roku absolvovat aspoň 8 hodin nějakého tohoto kurzu, máme možnost těch hodin absolvovat i více, kdybychom chtěli.“ (R2) Většina respondentů se shodla, že to mají nastavené stejně. „Zúčastním se 2x ročně. Jsou to především online semináře, kde výstupem je potvrzení o účasti od dané organizace na určité téma.“ (R3) „Vzdělávání můžu rozdělit na vzdělávání v rámci profese jako tady v dětském domově, kdy máme pravidelně 2x-3x ročně školení k danému tématu a potom školení, které vyhledávám dle svých zájmů a potřeb, tam určitě vnímám posun, že mi dávají něco nového.“ (R5)

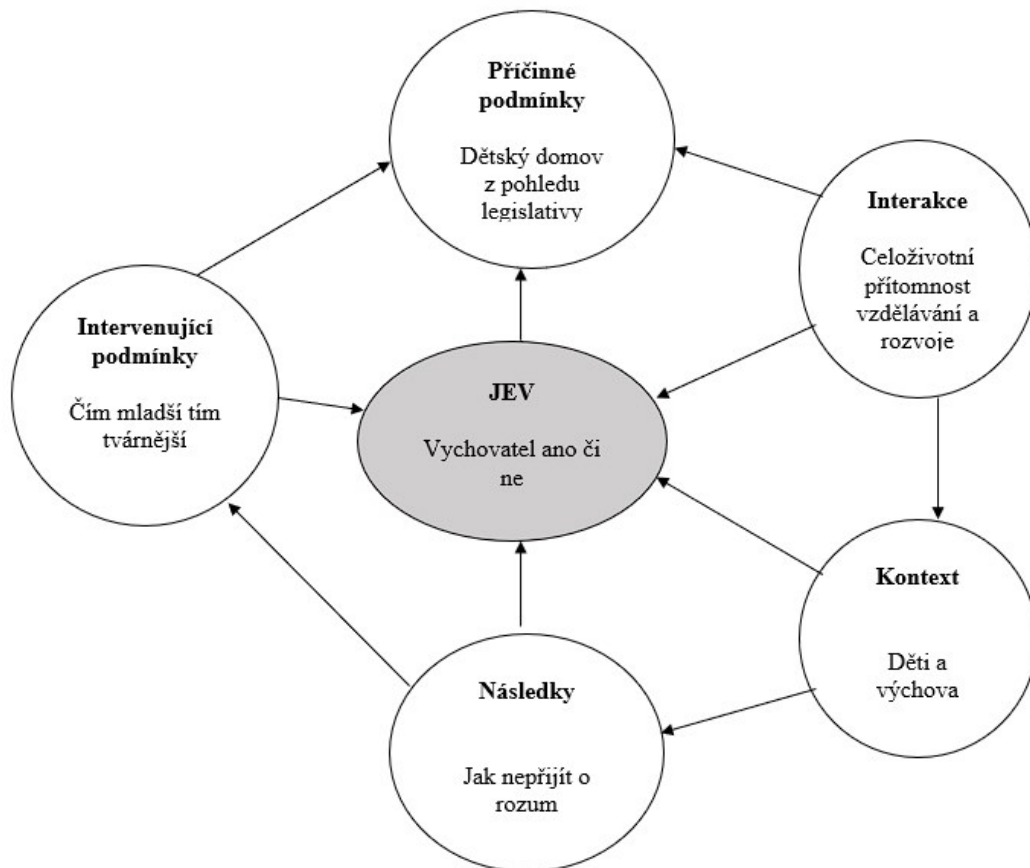
Výstupy ze školení by měly být aplikovatelné při práci s dětmi a respondenti uvedli, že tomu tak v mnohých případech je. Nejlépe je pro ně, když probírají se školiteli přímo vlastní zkušenosti a hledají tak společné řešení či cenné rady. „Za poslední čas, co jsem byla na školeních, jsem z nich odcházela s dobrým pocitem, bylo to pro mě přínosné a spoustu věcí jsem si překlápila do praxe, které následně aplikuji.“ (R3) „A co je ještě důležité a myslím si, že stejně jako školení, že i na školeních se dostáváme do styku se zaměstnanci jiných dětských domovů, kde také můžu čerpat jejich zkušenosti, nebo i přejímat názory těch přednášejících, což je taky určitě pozitivum a jedna z věcí, co jste se mě ptala, jak nevyhořet, tak je důležité se vzdělávat a jít dál.“ (R5) „Tak dostáváme nabídky na vzdělání samozřejmě od vedení, ty nabídky jsou cílené na potřeby dětí, potom dostáváme přes projekty další nabídky, které absolvujeme některé s dětma, některé bez dětí, no a dál se účastníme nějakých

teambuildingových aktivit, které následně využíváme za běžného provozu s dětmi, důležité je, aby tyto školení měly kladný výstup v praxi.“ (R4)

V této profesi a celkově v životě je důležité, aby se člověk rozvíjel i sám, a k tomu právě vedou respondenti i děti v dětských domovech. V dnešní době je tolik možností, jak se dozvídat nové věci a také jak s nimi následně nakládat. Respondenti uvedli, jakými cestami se oni sami rádi vzdělávají. *„Za mě je to určitě literatura, nedávno jsem dočetla knihu, která mi byla doporučena školitelem. Bylo to z prostředí vychovatel a dítě, reálný příběh dítěte, kterému pomohla vychovatelka.*“ (R1) Další z mladších respondentů uvedli: *Především online formou, ať už pomocí právě seminářů, odborných časopisů nebo výzkumů. Velmi ráda mám také dokumenty, seriály či filmy, které se pohybují v oblasti výchovy vzdělávání např. Nepolepšovna.*“ (R3) *„A jinak ve svém volném čase se rozvíjím spíše formou volnočasových aktivit, které mají potom samotný vliv na moji psychohygienu, což mně velice pomáhá.*“ (R2) *„Tak je to ta forma školení, dále vyhledávání informací a možnosti vhodných aktivit s dětmi, zkušenosti kolegů, ať už je to na těch školeních a různých sportovních akcí a setkání dětských domovů a určitě je to literatura odborná i sociální sítě, například Pinterest, rukodělná činnost, volnočasové aktivity a pobyty v rámci prázdnin,*“ (R5) *„Určitě ale v dnešní době i internet, který nabízí spoustu zajímavých článků, videí i dokumentů, je to opravdu velká výhoda.*“ (R4)

5.3 Paradigmatický model a jeho popis

Následně bylo realizováno axiální kódování, které plynule navazuje na otevřené kódování, kdy jeho cílem je nalézt spojení mezi kategoriemi a pro kvalitnější přehlednost vztahů se využívá tzv. **paradigmatický model** (Strauss a Corbinová, 1999).

Obrázek 1 **Paradigmatický model**

Jev v našem modelu značí hlavní myšlenku, a to je samotný vychovatel, bez kterého by tento výzkum vůbec nevznikl, jelikož se v našem výzkumu věnujeme jejich názorům na výchovu dětí v dětských domovech.

Jako další jsou **příčinné podmínky**, jež úzce souvisí se vznikem tohoto jevu a těmto podmínkám byla přiřazena kategorie, která nese název Dětský domov z pohledu legislativy. Tato kategorie popisuje blíže prostředí, ve kterém vychovatel vykonává svoji práci. Dále se věnuje právnímu ukotvení ústavní péče a jejich nedostatkům, které vnímají sami vychovatelé.

Intervenujícím podmínkám, byla přiřazena kategorie, Čím je mladší, tím je tvárnější, u které se většina respondentů shodla na tom, že věk je u dítěte při příchodu do dětského domova stěžejní. Pokud je dítě do dětského domova umístěno v nižším věku, dá se s ním

více pracovat, k něčemu ho vést a řekněme vychovávat, kdežto u starších dětí, většinou v pubertálním věku je to poměrně těžší, děti v tomto věku si hůře zvykají na pravidla a nové návyky. Také se v této kategorii pojednává, které metody a formy využívají vychovatelé při své práci a jsou významné při výchově.

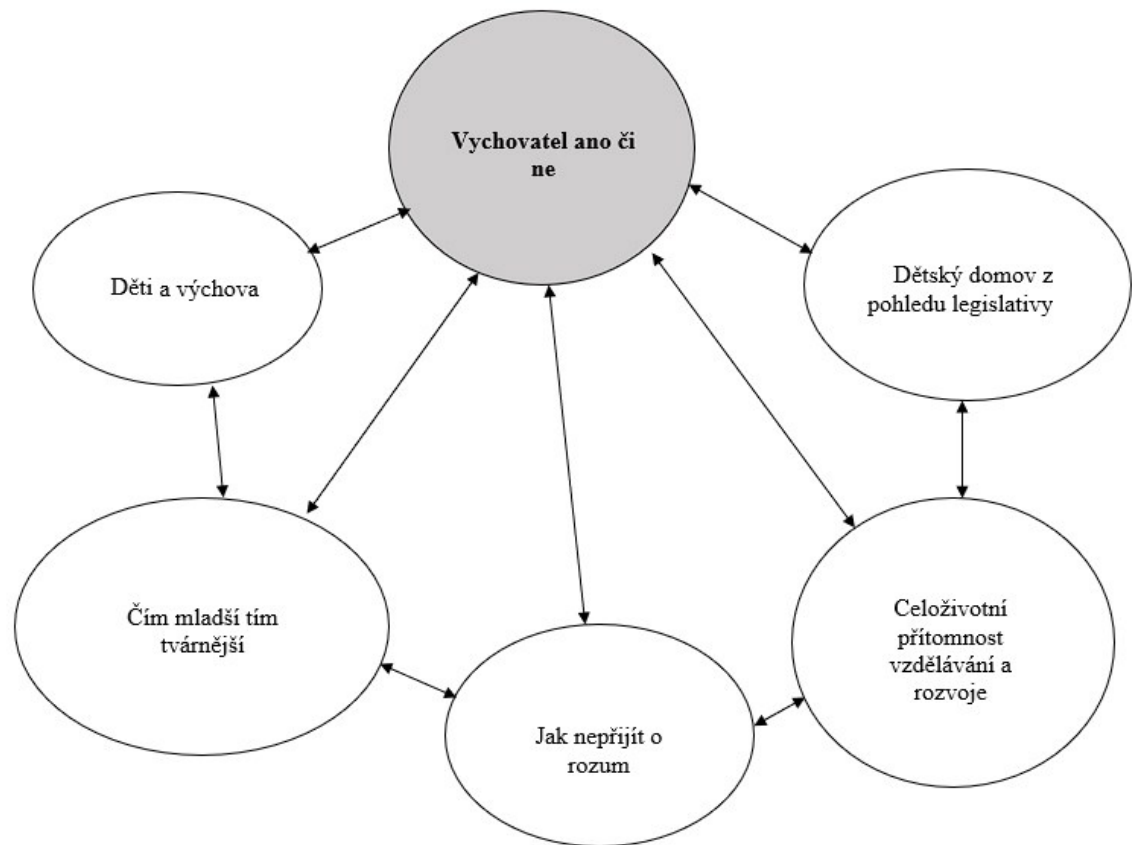
Následující částí modelu je **kontext**, který je předmětem jevu a ten nese název Děti a výchova. Děti a jejich samotná výchova jsou stěžejní v tomto výzkumu. Výchova u dětí v dětských domovech je kontroverzní téma, jelikož mnohdy bývají nadále zákonnými zástupci jejich rodiče, kteří ne vždy jsou adekvátní děti správně vychovávat a téměř všichni respondenti se shodli na tom, že kontakt s rodiči jim spíše ubližuje. Rodiče mnohdy nabývají dojmů, že vychovatelé se o děti jenom starají a výchovu mají zabezpečovat pouze oni. To dětem dělá v hlavě akorát větší zmatek.

Předposlední částí je **interakce** a nese název kategorie Celoživotní přítomnost vzdělávání a rozvoje. Tato kategorie pojednává o tom, že právě vzdělávání pomáhá vychovatelům předcházet různým situacím, školení v rámci dětských domovů pomáhá lépe porozumět aktuální problematice u dětí i v zařízení. V rámci sebe-rozvoje se pak vychovatelé věnují tématům, jež je samotné zajímaví a ve kterých vidí své nedostatky, dokonce v mnohých případech tyto formy slouží jako psychohygiena.

Jako poslední část v tomto modelu jsou **následky**, které nesou název kategorie Jak nepřijít o rozum. Jedním z následků této profese může být syndrom vyhoření u vychovatelů, který je poměrně častý. V rámci této kategorie se věnujeme právě faktorům, jež napomáhají předcházet těmto nechtěným jevům a slouží i jako prevence.

5.4 Zakotvená teorie a její popis

V této fázi kódování, které je selektivní, jsme nadále pokračovali s daty získanými v předchozích fázích, kdy cílem bylo zrealizovat model, ve kterém budou zaznačeny nejdůležitější kategorie, které byly opět posuzovány a přeorganizovávány. Následně byla zvolena centrální kategorie a byl vytvořen nový model teorie, který je uveden níže. Díky této nově vzniklé teorii jsme získali odpovědi na naše výzkumné otázky.

Obrázek 2 Model zakotvené teorie

V našem výzkumu se stala centrální kategorií kategorie označená Vychovatel ano či ne. Pro její volbu byly stěžejní témata, která jsou v ní obsáhlá, jež se věnují téměř všem oblastem samotného tématu názory na výchovu u vychovatelů dětského domova, je v ní obsáhlá samotná výchova, profese vychovatele i faktory, které ovlivnily výběr této profese. Další kategorie k ní přidávají důležité doplňující informace.

Shrnutí

Jako první jsme si stanovili hlavní výzkumnou otázku, která zní: **Jaký je názor vychovatelů na výchovu dětí v dětském domově.** Výchova obecně je velmi složitý a dynamický proces, který trvá u jednotlivců celý život, jak již bylo zmíněno vícekrát během této práce. V dětském domově je tato výchova ještě mnohem náročnější, jelikož děti přicházejí často

z nepodnětného, nefungujícího, sociálně patologického prostředí a nemají osvojeny téměř žádné návyky. Mnohdy ovšem do této výchovy zasahují i rodiče, kteří svým dětem tímto jednáním spíše ubližují. Většina respondentů uvedla, že mnohdy do výchovy dětí stále zasahují rodiče, a to jim nepřijde rozumné, jelikož těm dětem spíše ubližují. **Já bych to viděl takhle ta výchova je obtížná.** Výchova je celoživotní proces a bývá označována jako činnost, při které se formuje osobnost člověka. Osobnost člověka je ovlivněna i dalšími vlivy jako jsou vztahy ve společnosti, vztahy v rodině, rodinné prostředí, médiu, vztahy s vrstevníky aj. Výchova může být definována různými způsoby, které můžeme najít v knize *Úvod do sociální pedagogiky* (2007) od autora Chrudoše Vorlíčka.

Jako další jsme si zvolili dílčí otázky a první zní: **Co vedlo vychovatele k výběru pomáhající profese a jak předchází syndromu vyhoření. Tak při výběru této profese mě zaujala hlavně práce s dětmi. Dá se říct, že to bylo pro mě přirozené, jednoduché si zvolit tuhle profesi, už jsem ji tak nějak trochu znala, byla mi blízká, věděla jsem, jak to v takovém prostředí chodí.** Syndrom vyhoření je velmi častým negativním jevem ve všech pomáhajících profesích a není tomu ani jinak u vychovatele v dětském domově. Aby k tomu nedošlo, je velmi důležitá prevence a psychohygiena. Z našeho výzkumu vyplývá, že respondentům hlavně pomáhá rodina, sport a aktivity v přírodě. **Když cítím, že už je toho moc, tak mi hodně pomáhá rodina.** Obecně pojem pomáhající profese můžeme vyložit jako pojem, který se vztahuje v nejširším slova smyslu k oblasti lidské činnosti primárně zaměřené na práci s lidmi v knize *Doprovázení v ošetrovatelství I* od autorky Špirudové (2015). Syndrom vyhoření a jeho prevenci pak najdeme blíže popsane v knize *Hořet, ale nevyhořet*, kde se touto problematikou zabývá autor Křivohlavý (2012).

Další z dílčích otázek byla: **Jaké výchovné metody a formy využívají vychovatelé při výchově dětí? Metod existuje několik a žádná není buď správná, nebo špatná, ale nejvíce využívanou a oblíbenou je metoda vlastního příkladu.** Dále jsme zjistili, že děti v dětském domově, nejde vychovávat děti stejnou formou jako své vlastní děti, jelikož je to režimové zařízení, je třeba, aby byl nastavený řád, který je třeba dodržovat. Náš výzkum prokázal, že pokud se vychovatelé zapojují do běžných činností s dětmi, pomáhají jim, podporují je, tak je to pro děti mnohem přínosnější, než kdyby tomu tak nebylo, vychovatelé by daly dětem pokyny a sledovaly je z povzdálí. Také je děti důležité více chválit, povzbuzovat a podporovat, jelikož jsou často demotivované a ke všemu mají negativní postoj či nechut'. **Metoda příkladu tu také velmi ráda využívám při výchově dětí, snažím se být dobrým příkladem a věřím, že to má pozitivní účinky na ty děti.**

Výchovnými metodami se blíže zabývá autorka Prokešová (2014), která je ve své knize detailně popisuje a je toho názoru, jak už jsem zmínila výše, že pokud má dítě citový vztah k vychovávajícímu, tak budou tyto lidi následovat snadněji.

Další z dílčích otázek, na kterou jsme zjišťovali odpovědi, zní: **Jakým způsobem se vychovatelé vzdělávají a sebe – rozvíjí?** V rámci této otázky jsme zjistili, že všichni respondenti mají od vedení nařízené, aby se minimálně dvakrát ročně účastnili školení, ale jejich počet jinak není omezen, také, že při výběru témat mají volnou ruku. Některé školení probíhají i v rámci dětského domova, s dětmi i bez dětí. **Většinou jsou to školení na aktuální problematiku v daném zařízení,** nabídky školení dostávají od vedení nebo pak od metodika prevence, kterého mají oba dětské domovy, které participují v našem výzkumu. Školení pro pracovníky dětských domovů nabízí i spoustu internetových platforem, jednou z nich je i projekt Erasmus+ (dzs©2024 Dům zahraniční spolupráce).

Poslední dílčí otázka se zabývá tím: **Jak moc se vychovatelé ztotožňují s právním ukotvením ústavní péče a jaké vidí její nedostatky? Zjistili jsme, že většina respondentů nesouzní s legislativou, která upravuje ústavní péči. Respondenti uvedli, že samotný Zákon č.109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovná péče ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, neprošel přes 20 let téměř žádnou novelizací a neřeší tak aktuální situaci v ústavní péči.** Ústavní péči a její funkci najdeme i v Zákoně č.89/2012 Sb. Občanský zákoník. Dále jsme došli ke zjištění, že pokud dítě je nadále ovlivňováno svými rodiči, tak tím menší šance je na to, aby u něj došlo ke změně. **Dá se říct, že bychom měli zkoušet spolupráci rodičů a dětí pod nějakým odborným vedením,** jelikož se poměrně hodně mluví o sanaci rodiny, což je velmi moderní pojem, ale jak jsme zjistili, tak v realitě téměř nefunguje. Po odebrání dítěte od rodičů, s nimi totiž nadále nikdo nepracuje, a tudíž pokud se dítě po nějakém čase vrací zpět, tak většinou do stejného prostředí, odkud bylo odebráno. Současnou situaci rodin se snaží vysvětlit řada autorů a označují ji jako krizi. V publikaci *Sociální pedagogika* (2012) od autora Miroslava Procházky se můžeme dozvědět více o této krizi rodin. Tahle krize zasahuje oblast především rodinných funkcí, které mají vliv na výchovu a správný vývoj dítěte.

Výsledek objevené nové zakotvené teorie zní:

Vychovatelky i vychovatel se shodli na tom, že jako vychovatelé mají pocit, že nemají téměř žádné práva a kompetence vůči dětem, a také, že je výchova čím dál náročnější a obtížnější, jelikož jí ovlivňují různé faktory, například ve formě rodičů, výchovné problémy dětí a doba jejich umístění.

ZÁVĚR

Hlavním tématem této bakalářské práce byly názory na výchovu u vychovatelů dětského domova. Cílem bylo zjistit jejich pohled na výchovu, zachytit faktory, role osob, které ji ovlivňují, také více nahlédnout do ústavní výchovy a profese vychovatele v dětském domově. V teoretické části jsme pak blíže popisovaly témata, která jsou stěžejní v naší práci. Také jsme zmínili úskalí této práce, a jaký má dopad na dítě umístění v dětském domově. V rámci poslední kapitoly jsme se zaměřili na osobu, která se stává po příchodu do zařízení nejbližší osobou, a tím je vychovatel. Také jaké konkrétní výchovné styly jsou využívány při práci s dětmi.

Praktická část v naší bakalářské práci byla pak věnována výzkumu a v našem případě byl zvolen kvalitativní. Jako první jsme si určili výzkumný problém, hlavní a dílčí výzkumné cíle, zvolili jsme výzkumný soubor a následně zvolili adekvátní metodu pro sběr a analýzu dat. Ke zjišťování odpovědí na námi zvolené otázky jsme využili polo-strukturované rozhovory, které jsme vedli s vychovateli pracujícími v dětském domově. U dat, která jsme obdrželi z rozhovorů, jsme provedli tzv. transkripci, tedy jejich přepis, poté byly několikrát pečlivě pročitány a následně pomocí otevřeného, axiálního a selektivního kódování jsme data zpracovali. Výsledkem celého šetření je zakotvená teorie, jež jsme díky ní měli možnost do celé problematiky blíže nahlédnout a obdržet tak odpovědi na námi definované otázky.

Z výsledků šetření v naší bakalářské práci jsme došly k závěru, že výchova v dětských domovech je čím dál náročnější z důvodu toho, že děti mnohem déle pobývají v nepodnětném prostředí, také po novelizaci občanského zákoníku, kdy byla diagnostickým ústavům odebrána pravomoc umisťovat děti, provádět jim tak komplexní diagnostiku a následně volit vhodné zařízení, byla tahle pravomoc svěřena soudům a pracovníkům OSPOD, kdy se převážně umisťují děti do zařízení na základě toho, kde je aktuálně místo, místo toho, aby bylo přikláněno k aktuálnímu stavu dětí. Děti tak přicházejí do dětských domovů s výchovnými problémy, na které kolikrát pracovníci nemají dostatečné kompetence. Dospěli jsme také k závěru, že nelze dětem nahradit rodinné prostředí, protože se jedná o režimové zařízení a také, že je velmi obtížné dítěti zajistit individuální přístup. Další stěžejním je také to, že pokud bude do výchovy dětí zasahovat více osob, tak to dětem spíše ubližuje.

Dále jsme zjistili, že se vychovatelé shodli na tom, že se cítí vůči dětem bezmocní, a tím pádem si děti připadají nedotknutelné, jsou si plně vědomy svých práv, ale mnohdy

opomínají své povinnosti. Vychovatelé nedisponují určitými postihy vůči dětem, jak dětem dát najevo, že je jejich chování nežádoucí, jelikož jsou limitovány zákonem a vnitřním řádem zařízení.

Tato bakalářská práce nám pomohla a umožnila lépe nahlédnout do této problematiky, která je v dnešní době více než aktuální. Vychovatelé nám zprostředkovali přístup za zavřené dveře dětského domova, protože mnoho lidí z venku nemá vůbec představu, jak to v takovém zařízení chodí, co všechno je náplní práce vychovatele a že ne vždy platí, co stojí za historií dětí a nemají rodinu ani blízké. Úspěšné začlenění aspoň jednoho dítěte do společnosti po odchodu z dětského domova je pro pracovníky obrovský úspěch a ta zpětná vazba, že to, co dělají, má smysl.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BENDL, Stanislav, 2015. *Vychovatelství: Učebnice teoretických základů oboru*. Grada. ISBN 978-80-247-4248-9.

ČESKO, 2012. *Zákon č. 89/2012 Sb. Zákon občanský zákoník*. In: . Sbíрка zákonů České republiky. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>

ČESKO, 2004. *Zákon č. 563/2004 Sb. Zákon o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů*. In: . Sbíрка zákonů České republiky. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-563>

ČESKO, 2002. *Zákon č. 109/2002 Sb. Zákon o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů*. In: . Sbíрка zákonů České republiky. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109#cast1>

HALÍŘOVÁ, Martina, SYCHROVÁ, Adriana (ed.), 2014. *Ústavní péče v resocializačním kontextu*. Pardubice: Univerzita Pardubice. ISBN 9788073957568.

HENDL, Jan, 2023. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Páté, přepracované vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1968-2.

DVOŘÁČEK, Jiří, 2014. *Základy pedagogiky*. Vysokoškolská učebnice. V Praze: Oeconomica. ISBN 9788024520148.

HÁJEK, Bedřich; HOFBAUER, Břetislav a PÁVKOVÁ, Jiřina, 2008. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Praha: Portál. ISBN 9788073674731.

KRAUS, Blahoslav, 2014. *Základy sociální pedagogiky*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 9788026206439.

KŘIVOHLAVÝ, Jaro, 2012. *Hořet, ale nevyhořet*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. Orientace (Karmelitánské nakladatelství). ISBN 9788071955733.

PROCHÁZKA, Miroslav, 2012. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 9788024734705.

PROKEŠOVÁ, Miriam, 2013. *Vychovávám, vychováváš, vychováváme (dobře)?* Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě. ISBN 9788074643927.

SEKEROVÁ, Kamila a Ondřej SEKERA, 2016. *Řeč orientovaná na dítě - rodičovské perspektivy a limity: (sebezáchovné komunikační pozice v praxi)*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta. ISBN 9788074648199.

SEKERA, Ondřej, 2009. *Identifikace profesních aktivit vychovatelů výchovných ústavů a dětských domovů*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě. ISBN 9788073687281.

ŠLIWERSKI, Bogusław, 2009. *Súčasná teória a smery vo výchove a vzdelávaní: Bogusław Śliwerski ; preklad Tomáš Jablonský, Hana Šimčíková*. Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku, Pedagogická fakulta. ISBN 9788080845124.

ŠAFRÁNKOVÁ, Dagmar, 2019. *Pedagogika*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Pedagogika. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5511-3.

ŠVAMBERK ŠAUEROVÁ, Markéta, 2022. *Výchova neprůbojných a uzavřených dětí*. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-3097-9.

ŠKOVIERA, Albín, 2007. *Dilemata náhradní výchovy: [teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech]*. Praha: Portál. ISBN 9788073673185.

ŠKOVIERA, Albín, 2022. *Vychovatelství a výchova*. Pardubice: Univerzita Pardubice. ISBN 978-80-7560-416-3.

ŠMELOVÁ, Eva, 2014. *Bezvýhradná akceptace ve výchově dítěte*. Monografie. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 9788024442174.

ŠPIRUDOVÁ, Lenka, 2015. *Doprovázení v ošetrovatelství I: pomáhající profese, doprovázení a systém podpor pro pacienty*. Praha: Grada Publishing. Sestra (Grada). ISBN 9788024757100.

ŠTIKOVÁ, Gabriela, Dominika ŠENKOVÁ a Marcela BELICOVÁ, 2020. *Fenomén dítěte v systému, aneb, Teorie a praxe náhradní rodinné výchovy*. Ilustroval Václav RÁŽ. [Praha]: Yourchance. ISBN isbn:978-80-906954-6-7.

TRNKOVÁ, Lucie, 2018. *Náhradní péče o dítě*. Právo prakticky. Praha: Wolters Kluwer. ISBN 9788075528643.

Internetové zdroje

Bezpečně Sokolov, 2024. *Bezpečně Sokolov* [online]. Dostupné z: <https://bezpecne.sokolov.cz/www/script/main.php?ac=stranka&id=382&menu=382> [cit. 2024-02-09].

Dům zahraniční spolupráce, 2024. *Dům zahraniční spolupráce* [online]. Dostupné z: <https://www.dzs.cz/> [cit. 2024-03-25].

Výchovně vzdělávací program- interní informace, 2022. *Výchovně vzdělávací program- interní informace* [online]. Dostupné z: https://www.ddzichovec.cz/files/Vychovne_vzdelavaci_program_DD.pdf [cit. 2024-03-14].

Ebn.bmj, 2023. *Ebn.bmj* [online]. Dostupné z: <https://ebn.bmj.com/content/19/2/34> [cit. 2024-03-12].

Family care, 2018. *Family care* [online]. Dostupné z: <https://family-care.co.uk/> [cit. 2024-03-18].

Nadační fond podpořit, 2024. *Šance dětem* [online]. Dostupné z: <https://nfpodporit.cz/informujeme-vas/detske-domovy/> [cit. 2024-02-15].

Několik tipů pro vytvoření polostrukturovaného rozhovoru, 2016. *Akademické texty* [online]. Dostupné z: <https://www.akademicke-texty.cz/l/nekolik-tipu-pro-vytvoreni-polostrukturovaneho-rozhovoru/> [cit. 2024-03-15].

Safehandsrecruitment, 2024. *Safehandsrecruitment* [online]. Dostupné z: <https://www.safehandsrecruitment.co.uk/blog/what-is-a-childrens-residential-support-worker> [cit. 2024-03-10].

Studentino, 2015. *Studentino* [online]. Dostupné z: <https://www.studentino.cz/mu/pedf/pdr-per1/18-hodnotova-orientace-cloveka-hodnoty-ve-vychove-ve-skole-8508-p1.html> [cit. 2024-03-11].

Svoboda učení, 2024. *Svoboda učení* [online]. Dostupné z: <https://www.svobodauceni.cz/> [cit. 2024-03-13].

Šance dětem, 2024. *Šance dětem* [online]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/dite-v-ustavu> [cit. 2024-02-15].

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

aj.	a jiné
apod.	a podobně
atd.	a tak dále
cca	přibližně
DVO	Dílčí výzkumná otázka
např.	například
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
Sb.	Sbírka zákonů
s.	strana
tzn.	to znamená
tzv.	takzvaný

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 Paradigmatický model	61
Obrázek 2 Model zakotvené teorie	63

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1- Informace o respondentech	42
Tabulka 2 – Kódy přiřazené k první kategorii	47
Tabulka 3 – Kódy přiřazené ke druhé kategorii	50
Tabulka 4 – Kódy přiřazené ke třetí kategorii	52
Tabulka 5– Kódy přiřazené ke čtvrté kategorii	55
Tabulka 6 – Kódy přiřazené k páté kategorii.....	57
Tabulka 7- Kódy přiřazené k této kategorii	59

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Přepis rozhovoru s kódováním

PŘÍLOHA P I: UKÁZKA PŘEPISU ROZHORU S KÓDOVÁNÍM

Respondent č.3 Adéla

Osobnost vychovatele

T: Co Vás vedlo k výběru této pomáhající profese?

R3: Dá se říct, že to bylo pro mě přirozené, jednoduché si zvolit tuhle profesi, už jsem ji tak trochu znala, byla mi blízká, věděla jsem, jak to v takovém prostředí chodí. Už jako malá jsem se pohybovala v dětském domově, díky mé mamce, která tam do teď pracuje. Mezi dětmi jsem měla kamarády, chodila jsem za nimi na návštěvy, jezdila jsem s nimi na výlety, chodila na kroužky. Dodnes některá přátelství zůstala a jsem za ně moc ráda. Bylo to i za vidinou pomáhat dětem, které to v životě neměly jednoduché, něco jim předat.

T: Jak sama sebe vnímáte jako vychovatelku?

R3: Když jsem nastupovala na tuto pozici, říkala jsem si, že mou výhodou by mohlo být to, že jsem mladá. Že v některých ohledech bych mohla mít k dětem blíže a naopak. Ze začátku, když se člověk rozkoukává, seznamuje se, snaží se být přátelský. Postupem času jsem ale začala vnímat, že toho děti kolikrát zneužívají, a to bylo pro mě varováním. Začala jsem si hlídat například oslovení, aby to nebyl pozdrav jako kamarádovi, ale bylo tam oslovení teta nebo strýc. Děti musí vědět, kde je ta hranice mezi vychovatelem a dítětem. Nyní se vnímám jako chápavá, empatická, pečlivá a spravedlivá.

T: Jak předcházíte syndromu vyhoření?

R3: Pro mě je to sport, chodím si ve volnu zacvičit a tam jednoduše vypustím veškeré myšlenky na práci. Je to tedy mít čas sama pro sebe, dělat to, co mám ráda, co mě naplňuje. Mít osobu, která mě podporuje, která mě podrží. Určitě je to také nebát se stát za svým názorem, ale také si nechat poradit s kolegy, mít pocit, že na to nejsem sama. Jinak bych řekla, že je velmi důležité oddělit osobní život s tím pracovním, což je ale u této profese těžké, ač mnohdy nemožné. Ve svém volnu mi mnohdy volají kolegové a řešíme aktuální problémy, změny, které nastanou, volají ze školy, lékaři, emaily.

Výchova

T: Jaký je Váš názor na výchovu dětí v dětském domově?

R3: Nikdy to nebude takové jako kdyby bylo dítě v rodině. Snažíme se ale dětem dávat lásku, pomoc, modelovat rodinné prostředí. Děti jsou učeny a

vedeny ke každodenním činnostem běžného života, musíme se ale řídit určitými pravidly. Dítě nemá možnost si vytvořit citové pouto k jedné osobě, jelikož se často střídáme. Musí chápat autoritu a ten vztah být na bázi vychovatel a dítě. Mnohdy u dětí chybí tzv. mužská ruka. Každý vychovatel vychovává na své službě trochu jinak. Pokud je ale dítě problémové, máme omezené možnosti, jak dítě potrestat, tak, aby si uvědomilo, že udělalo něco špatného a ten trest byl adekvátní činu. Nemůžeme dítěti například zabavit jeho osobní telefon. Nemáme v těchto situacích dostatek kompetencí vůči dětem. Ty si myslí, že si mohou dovolit úplně vše. Problémem je, že mnohdy, děti nevychovávané jen my vychovatelé, ale také jejich rodiče přes mobilní telefon a s tím my nic neuděláme.

T: Myslíte si, že je možné a reálné využívat stejné výchovné metody a formy u dětí v DD a u svých dětí?

R3: Využíváme třeba stejné metody ale odlišnou formou. Bohužel se mi zdá, že v dnešní době do dětských domovů chodí děti s velkými problémy, ať už jsou to psychické či výchovné. Děti jsou často deprivované a nesou si s sebou mnoho špatných zážitků, vzpomínek a zkušeností. Dle toho také s nimi pracujeme, dbáme na individualitu dítěte, ale je to hodně náročné a mnohdy až nemožné.

T: Je možné dítě v dětském domově převychovat?

R3: Ano, ale nejlépe to jde u malých dětí, ty jsou ještě tvárné, dají se spoustu věcem ještě naučit. Ale bohužel někdy ani to není záruka úspěchu. Může se to zlomit především v pubertě, a laicky bych řekla, že se začnou projevovat geny. U velkých dětí v pubertě, je to daleko náročnější, mnohdy přijdou z velmi nepodnětného prostředí, z ulic, kde byly zvyklé dělat si co chtějí, nerespektovaly pravidla ani autoritu. Mají svoji hlavu, hůře si zvykají na zavedený režim. Tam je to spíše o udržování určitých hranic. Mohou být samozřejmě i výjimky.

T: Jaké výchovné metody a formy využíváte při výchově dětí?

R3: Metoda požadavku, kdy dítěti řeknu, co po něm chci a vysvětlím mu to. Důležité je být důsledný, aby to dítě chápalo. Metoda příkladu tu také velmi ráda využívám při výchově dětí, snažím se být pro děti dobrým příkladem a věřím, že to má pozitivní účinky na ty děti. U některých dětí je to metoda přesvědčování, kdy se snažím přesvědčit, zda jeho chování či jednání je správné, co je pro něj vhodné a dobré, nastínit mu i jiný pohled, že to nemusí být tak strašné, jak on si myslí. U malých dětí je to metoda cvičení a navykání, snažíme se zavčas je naučit pozdravit, a hlavně poprosit a poděkovat. Mnohdy chodí do

zařízení děti, které tyto návyky nemají. ^{záměr dovození} Samozřejmě sem i počítám odstraňování těch špatných návyků. Malým dětem se určité návyky snažíme podat zábavnou formou. Na děti platí metoda kontroly a hodnocení, snažíme se je k určitým činnostem motivovat a odměňovat je. ^{motivovat} Určitě sem patří i pochvala. Pokud se jedná o nějaký trest, jsou přiměřené věku dítěte a jeho přestupku. Formu výchovy, tu rodinnou zastáváme jako náhradu za rodiče, ale v jiném prostředí. ^{Sdílnost} Snažíme se dětem naučit hodnotám, připravit je na budoucí život, motivovat je ke vzdělávání, učíme je být odpovědné za své činy. Formu výchovy mimoškolní podporujeme mimoškolní aktivy dětí, ^{aktivní jednání} každé dítě by mělo mít nějaký zájmový kroužek, dle vlastního výběru, nejběžnější děti zaměřené na sport. Dále jsou to také nějaké besedy nebo přednášky na určité téma.

Ústavní péče

T: Do jaké míry se ztotožňujete s právním ukotvením ústavní péče?

R3: ^{obstane záměr} Zákon o ústavní výchově nepodstupuje mnoho úprav a platí už přes 20 let. Nejsou tam zohledněny individuální potřeby dětí. Nejlepším příkladem jsou vycházky dětí, ^{integrovan} které nezohledňují nevyzrálou dětí, a tak se musíme řídit pouze dle věku. Děti do dětského domova chodí velmi pozdě. Ve smyslu, že se dlouho nechávají v rodinném prostředí, i když už dávno nefunguje a je pro dítě ^{dyktrinní náhoda} nebezpečné.

T: Jaké vidíte nedostatky v ústavní péči?

R3: Jak jsem již zmínila výše, do dětských domovů se dostává více dětí, které pochází z nepodněného, nefungujícího prostředí. Děti jsou často zanedbané, ^{socialní patologie} týrané nebo zneužívané. V tomto zařízení chybí odborník a to psycholog, který by mohl provádět například psychoterapie nebo psychologickou intervenci. ^{Samice rodiny} Tento člověk by pak mohl pracovat i s rodiči dětí. Kontakt s rodiči je stěžejní při výchově dětí, často zasahují do výchovy dětí a ty pak mají v hlavě zmatek, co je vlastně správné a co ne. ^{negativní vliv rodiny}

Vzdělávání a seberozvoj

T: Jak často se účastníte školení + výstup v praxi?

R3: ^{časový úkol} Zúčastním se 2x za ročně. Jsou to především online semináře, kde výstupem je potvrzení o účasti od dané organizace a na určité téma. ^{věnovanost}

T: Jakou formou se sebe-rozvíjíte v oblasti své profese?

R3: ^{internet} Především online formou, ať už pomocí právě seminářů, odborných časopisů nebo výzkumů. Velmi ráda mám také dokumenty, seriály či filmy, které se pohybují v oblasti výchovy vzdělávání např. Nepolepšovna. ^{názvu filmu}